

Yassıada'da Bir Sadrazam Torunu: Perihan Arıburun

Filiz Çolak*

ORCID:0000-0001-5526-2356

Öz

27 Mayıs 1960'da Türkiye'de ilk askeri müdahale gerçekleşmiştir. Askeri müdahale ile birlikte Meclisteki bütün Demokrat Parti(DP) milletvekilleri ve DP teşkilatına mensup bazı idareciler sırayla gözaltına alınmışlardır. Gözaltına alınan 424 DP milletvekilinden birisi de İzmir milletvekili Perihan Arıburun'dur. Osmanlı son sadrazamlarından Kıbrıslı Mehmet Kamil Paşa'nın torunu ve Atatürk'ün Harbiye'deki öğretmenlerinden Naci (Eldeniz) Paşa'nın kızı olarak 1913'de İstanbul'da doğan Perihan hanımın burada başlayan eğitim hayatı babasının görevi nedeniyle Konya'da ve ardından Ankara'da devam etmiştir. A.Ü Hukuk Fakültesi'nden 1931'de mezun olduğunda Türkiye'nin ilk kadın avukatlarından birisidir. Üniversite sonrasında Atatürk'ün direktifleriyle İngiltere'de eğitimine devam eden Perihan Eldeniz, 1940'da genç bir hava subayı olan Tekin Arıburun ile evlenmiştir. Siyasetten uzak yaşamı 1957 seçimlerinde İzmir'den aday gösterilmesiyle değişmiş, 3 yıllık parlamento hayatı 27 Mayıs ile noktalanarak Yassıada'daki tarihi mahkemede yargılanmış ve 4 yıl 2 ay ağır hapis cezası verilerek kalan cezasını Kayseri Cezaevi'nde tamamlamıştır. Çalışmanın amacı, cumhuriyet değerlerine göre yetiştirilen ve günümüzde hatırlanmayan bir kadın parlamenterini hatırlamak ve Yassıada'daki onurlu demokrasi mücadelesini hatırlatmaktır.

Anahtar Kelimeler: Yassıada, Perihan Arıburun, 27 Mayıs, Kadın, Siyaset

Gönderme Tarihi: 20/05/2021

Kabul Tarihi:08/07/2021

*Doç.Dr, Uşak Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, Uşak-Türkiye, filiz.colak@usak.edu.tr

Bu makaleyi şu şekilde kaynak gösterebilirsiniz:

ÇOLAK, F., 'Yassıada'da Bir Sadrazam Torunu: Perihan Arıburun', *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, C. 8, S. 3, 2021, s.799-830.

The Grandhild of A Grand Vizier in Yassıada: Perihan Arıburun

Filiz Çolak*

ORCID:0000-0001-5526-2356

Abstract

A coup d'état was declared on the May 27, 1960 in Turkey. All of parliamentarians of the Democrat Party and some administrator of the Democrat Party were put under arrest. One of the 424 DP parliamentarians who was placed under arrest was Perihan Arıburun, deputy of İzmir. Perihan Hanım was born in 1913 in İstanbul as the grand daughter of one of the last Ottoman grand viziers, Kıbrıslı Mehmet Kamil Pasha, and daughter of one of the teachers of Atatürk in Harbiye, Naci (Eldeniz) Pasha. She started school in İstanbul, but because of her father's duty, she continued her education in Konya and later in Ankara. She graduated from the Faculty of Law of the Ankara University and became one of the first female lawyers in Turkey. After Perihan Eldeniz graduated from university, according to the instructions of Atatürk she continued her education in England and in 1940 she got married with Tekin Arıburun, a young air force officer. Her apolitical life changed when she was nominated as deputy from İzmir in 1957 elections, but her three years of parliament life ended in May 27. She was put on the historical trial in Yassıada and she was sentenced to 4 years and 2 months heavy imprisonment and she completed her sentence in the Kayseri Prison. The purpose of this study is to remember and commemorate a deputy who was raised according to the republican values and her honorable democracy fight in Yassıada.

Keywords: Yassıada, Perihan Arıburun, May 27, Woman, Politics

Received Date: 20/05/2021

Accepted Date: 08/07/2021

*Associate professor, Uşak University, Faculty of Arts and Sciences, Department of History, History of the Republic of Turkey, Uşak-Turkey, filiz.colak@usak.edu.tr

You can refer to this article as follows:

ÇOLAK, F., 'Yassıada'da Bir Sadrazam Torunu: Perihan Arıburun', *Academic Journal of History and Idea*, Vol. 8, Issue 3, 2021, p.799-830.

Внук великого визиря в Яссиаде: Перихан Арыбурун

Филиз Чолак*

ORCID:0000-0001-5526-2356

Резюме

Государственный переворот был объявлен 27 мая 1960 года в Турции. Все депутаты Демократической партии и некоторые руководители Демократической партии были арестованы. Одним из 424 арестованных депутатов ДП был Перихан Арыбурун, депутат Измира. Перихан Ханым родился в 1913 году в Стамбуле как внучка одного из последних великих визирей Османской империи, Кибрысли Мехмет Камил-паша, и дочь одного из учителей Ататюрка в Харбие, Начи (Эльдениз) паши. Она пошла в школу в Стамбуле, но по долгу отца продолжила образование в Конье, а затем в Анкаре. Она окончила юридический факультет Университета Анкары и стала одной из первых женщин-юристов в Турции. После того, как Перихан Эльдениз окончила университет, по указанию Ататюрка она продолжила образование в Англии и в 1940 году вышла замуж за Текина Арыбуруна, молодого офицера ВВС. Ее аполитичная жизнь изменилась, когда она была назначена депутатом от Измира на выборах 1957 года, но ее трехлетняя парламентская жизнь закончилась 27 мая. Она предстала перед историческим судом в Яссиаде и была приговорена к 4 годам и 2 месяцам тюремного заключения строгого режима и она отбыла срок в тюрьме Кайсери. Цель этого исследования - вспомнить и почтить память депутата, воспитанного в соответствии с республиканскими ценностями, и ее благородной борьбы за демократию в Яссиаде.

Ключевые слова: Яссиада, Перихан Арыбурун, 27 мая, Женщина, Политика

Получено: 20/05/2021

Принято: 08/07/2021

*Доцент, Университет Ушак, факультет искусств и наук, исторический факультет Турецкой Республики, Ушак – Турция, filiz.colak@usak.edu.tr

Ссылка на статью:

ÇOLAK, F., ‘‘Yassıada’da Bir Sadrazam Torunu: Perihan Arıburun’’, *академическая история и мысль*, Т.8, NO.3, 2021, С.799-830.

Giriş

Pek çok çağdaş ülkelerdeki hemcinslerinden evvel, Türkiye’de kadınlara seçme ve seçilme hakkı, cumhuriyetin ilk on yılında aşama aşama gerçekleşen düzenlemelerle verilmiştir. İlk olarak 1930’da çıkarılan Belediye Kanunu ile belediye seçimlerinde seçme ve seçilme hakkını, 26 Ekim 1933’de Köy Kanunu’nda değişiklik yapılarak köylerde muhtar olma ve ihtiyar meclisine seçilme hakkı takip etmiştir. Son adım da 5 Aralık 1934’de kabul edilen bir yasa ile milletvekili seçme ve seçilme hakkı Türk kadınına tanınmıştır.¹ Aynı yasa ile seçmen yaşı 18’den 22’ye çıkartılmış, 40.000 kişiye bir mebus seçilebilmesi esası da getirilmiştir.² Bu karar hakkında Atatürk, şöyle demektedir:

“Bu karar, Türk kadınına içtimai ve siyasi hayatta bütün milletlerin üstünde yer vermiştir. Çarşaf içinde, peçe altında, kafes arkasındaki Türk kadının artık tarihlerde aramak lazım gelecektir. Türk kadını evdeki medeni mevkiini salahiyyetle işgal etmiş, iş hayatının her safhasında muvaffakiyet göstermiştir. Siyasi hayatta da Belediye seçimlerinde tecrübesini yapan Türk kadını, bu sefer mebus seçme ve seçilme suretiyle haklarının en büyüğünü elde etmiş bulunuyor. Medeni memleketlerin birçoğunda kadından esirgenen bu hak Türk kadınının elindedir ve onu salahiyyet ve liyakatle kullanacaktır.”³

Bu düzenlemelerle bir taraftan kadınların yurttaşlık haklarını kazanması sağlanmış, diğer taraftan da çağdaş uygarlık düzeyine çıkarılması hedeflenen Türk toplumunun yeniden yapılanmasına hız verilmiştir. Bu yapılanma, tüm topluma yansıyan kalkınma hareketinin de başlangıcını oluşturmuş, yapılan reformlarla kadına eğitim, siyaset, çalışma hayatı gibi alanlarda daha fazla katılımın yolunu açmış, eşitlikçi kamu politikaları ile bu yapı özendirilmiş ve desteklenmiştir.⁴

Türkiye’de 8 Şubat 1935’de yapılan milletvekili seçimlerine ilk kez kadınlar da katılabilmiştir. Seçim sonuçlarına göre, Meclis’e 17 kadın milletvekili girmeye hak kazanmıştır. Ertesi yıl, çeşitli nedenlerle boşalan milletvekilleri için yapılan ara seçime

¹ Nilgün Nurhan Kara, “Türk Çağdaşlaşmasının Bir Ögesi: Atatürk ve Kadın”, *CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, C.17, S.1, Mart 2019, s. 235-236.

² *Milletvekili Genel Seçimleri, 1923-2011*, TÜİK, Ankara, 2012, s. X.

³ *Başkanlık Cumhuriyet Arşivi(BCA)*, 10-9-0-0-53—157-1/19-22 Anayasayı İhlal Davası Perihan Arıburun Dosyası’nda yer alan P.Arıburun’un 22.11.1959 Pazar günü Türk Kadınlar Birliği Radyo konuşması metni.

⁴ Dilek Aydemir-Elvan Aydemir, *Türk Siyasetinde Kadın*, Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu, Sosyal Araştırmalar Merkezi, Ankara, 2011, s. 9.

Çankırı'dan Hatice Özgener, milletvekili seçilince V. Dönem Parlamentodaki(1935-1939) kadın vekil sayısı 18'e çıkmıştır.⁵

Bir sonraki 1939 genel seçimlerinde öncekine göre iki sayı eksilerek 16 kadın parlamenter TBMM'de bulunmuştur. Bu sayı 1943 genel seçimlerinde de değişmemiştir. Ancak 1946'da yapılan erken genel seçimde kadın sayısı neredeyse yarıya, 9'a düşmüştür. Bu düşüşün nedeni, 1946'da uygulanan tek dereceli seçim sistemidir. Bu uygulama, siyasette kadınlar aleyhine bir rekabet alanı oluşturmuştur.⁶ Sonraki yıllarda da kadın siyasetçilerin sayısında önemli bir artış olmamıştır. Hatta tek parti döneminde TBMM'deki kadın parlamenter oranının daha yüksek olduğu, 1946 sonrasındaki çok partili dönemde ise en aza indiği belirtmek gözlenmektedir. Çok partili dönemin ikinci seçimi 14 Mayıs 1950'de yapılmıştır. Yeni bir iktidar değişiminin yaşandığı bu seçim sonucunda 3 kadın TBMM'ye girmeye hak kazanmıştır(Toplam 472 milletvekili içerisindeki kadın oranı sadece % 0,6). 2 Mayıs 1954'deki genel seçimlerde 535 milletvekilinin 4'ü (% 0,7) ve 27 Ekim 1957'de ise 587 milletvekilinin sadece 8'i (% 1,3) kadın milletvekilidir.⁷

1.Özgeçmiş

23 Ocak 1913'de İstanbul Şişli'de doğan Perihan Eldeniz(Arıburun)⁸, Atatürk'ün Harp Okulu'ndan öğretmeni olan General A.Naci Eldeniz'in kızıdır. Aynı zamanda annesi Makbule Eldeniz'in Osmanlı Devleti'nin son dönem sadrazamlarından Kıbrıslı Mehmet Emin Paşa'nın kızı olması hasebiyle de sadrazam torunudur. Türk Hava Kuvvetleri Komutanı Tahsin Arıburnu'nun eşidir.⁹

Perihan Hanım, çocukluk döneminde askeri görevleri nedeniyle babası Naci Paşa'yı çok az görebilmiştir. Yıllar sonra Beşir Ayvazoğlu ile yaptığı görüşmede o günleri şöyle anlatmaktadır:

“Kırk yılda bir gelir, birkaç saatliğine otururdu. O Anadolu'dayken biz dedem Kamil Paşa'nın Fatih'teki Konağına sığınmıştık. Bir keresinde, çok iyi hatırlıyorum, babamın kırmızı çuha bir masası vardı, üzerine çıkmış, dertop olup oturmuştum. Onun büyük bir mandalinayı itina ile soyduğunu hatırlıyorum. Tek

⁵ Bu konuda ayrıntılı çalışmalar için bakınız: Sibel Duroğlu, Türkiye'de İlk Kadın Milletvekilleri, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2007; *Siyasette İlk Kadın Parlamenterler Dönemi*(8 Mart Dünya Kadınlar Günü Özel Yayını), Hazırlayanlar: Hatice Altunok-Muaz Ayhan Işık, Fatma Gül Gedikkaya, Yasama Derneği, 2018; Ayten Sezer, “Türkiye'deki İlk Kadın Milletvekilleri ve Meclis'teki Çalışmaları”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C:14, S:42, Ankara 1998, s.889-905.

⁶ Ayşegül Yaraman, *Bir Demokrasi Tartışması, Türkiye'de Kadınların Siyasal Temsili (1935-1999)*, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 1999, s. 55.

⁷ *Türk Parlamento Tarihinde Kadın Parlamenterler*, s. 19.

⁸Perihan Arıburun'un Hal Tercümesi; https://www.tbmm.gov.tr/eyayin/Gazeteler/web/mazbatalar/tbmm/d11/ht_2357_1_11.pdf 5.01.2021

⁹ Beşir Ayvazoğlu, *DeFTERimde 40 Suret*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1996, s. 48.

bir mandalina, öyle bir devir. Bir dilim anneme verdi, bir dilim kendisi yedi.

Kalanını bana yedirdi. Hala gözlerimin önündedir o manzara. »¹⁰

İstanbul'da başlayan eğitim hayatı Konya ve Ankara'da devam etmiştir. 1924'de Notre Dame de Sion Fransız Lisesi'nde okurken babası Naci Paşa Konya'daki 5.Kolordu Komutanı Vekili görevine tayin edilmiştir. Ailesinden daha fazla uzak kalmak istemeyen Naci Paşa Konya'daki görevine ailesi ile birlikte gitmiştir. Ardından babasının askerlikten ayrılıp Cebel-i Bereket(Osmaniye) milletvekili olarak Meclise girmesinden sonra Ankara'ya taşınmışlardır. Genç Perihan da lise eğitimine Ankara Kız Lisesi'nde devam etmiştir. Okulun başarılı öğrencilerinden birisidir. Edebiyata ilgisinin artmasında okulun edebiyat öğretmenlerinden Faruk Nafiz Çamlıbel'den ders almasının önemli bir katkısı olmuştur. Edebiyata ve tiyatroya meraklı olan Perihan, okulun temsillerinin hemen hepsinde rol almıştır. Liseden mezun olduktan sonra yükseköğrenimine A.Ü Hukuk Fakültesi'nde devam etmiştir. 1931'deki mezuniyetinin ardından Atatürk tarafından İngiltere'ye gönderilmiştir.¹¹

Türkiye'nin ilk kadın avukatlarından birisi olarak yurda döndükten sonra bir süre Temyiz Mahkemesi 3.Ceza Dairesi Hâkimi, Cide Hâkim Muavinliği görevlerinde bulunmuştur. 1940'da Tekin Arıburun ile evlenmiştir. 1953'den itibaren serbest avukatlığa başlamışsa da avukatlık dönemi uzun sürmemiş¹², iki yabancı dil (İngilizce ve Fransızca) bilgisinin de etkisiyle Ankara'daki yabancı elçilerin hanımlarının düzenledikleri toplantılarda onlara tercümanlık yapmıştır.

Eşinin görevi nedeniyle buldukları ABD'de sosyal çalışmalarına devam eden Arıburun, Washington Kızıl Haç Kan Bankası'nda 1946-1948 arasında gönüllü çalışmalarda bulunmuştur. Bu çalışmalarında elde ettiği deneyimler Türkiye'ye döndüğünde Kızılay Kan Bankası'nın kuruluşunda etkili olmuştur. 1956-1960 arasında milletvekili olduğu dönemde Türk Hava Kuvvetleri'nde bayan subaylar yetiştirilmesinde de katkı sağlamıştır.¹³

XI. Dönem TBMM'de Demokrat Parti (DP) İzmir milletvekili olarak yer alan Arıburun, 27 Mayıs sonrasında diğer DP milletvekilleri gibi önce gözaltına alınmış, ardından da tutuklanarak Yassıada'daki Yüksek Adalet Divanı'nda yargılanmıştır. Eşi Hava Kuvvetleri Komutanı Tekin Arıburun da tutuklanıp Yassıada'ya gidenler arasındadır. Yüksek Adalet Divanı'nda Anayasayı İhlal Davası'ndan yargılanan Perihan Hanım, bu davadan 4 yıl 2 ay

¹⁰ B.Ayvazoğlu, *a.g.e.* s. 48.

¹¹ Hayri Birler, "Atatürk ve Çevresi /Perihan Arıburun'un Anıları", *Milliyet*, 21.11.981, s. 7.

¹² *TBMM Albümü-1920-2010*, 2.Cilt-1950-1980, TBMM Vakfı Yayınları, Ankara, 2010, s. 725.

¹³ *Türk Parlamento Tarihinde Kadın Parlamenteler*, s. 69-70.

ceza almıştır.¹⁴ Cezasının kalan kısmını Kayseri Cezaevi'nde geçirmiş ve 1963 Affından sonra serbest kalmıştır.

2. Siyasete Girişi XI. TBMM'deki Faaliyetleri

XI. Dönem TBMM 27 Ekim 1957'de yapılan genel seçimler sonucunda oluşmuştur. 5545 sayılı Milletvekili Seçimi Kanunu'na göre yapılan bu seçimlerde, çok partili siyasi yaşama geçildikten sonra uygulanan tek dereceli çoğunluk seçim sistemi de devam etmiştir. Bu sisteme göre, bir seçim bölgesinde kullanılan oyların salt çoğunluğunu alan bir siyasi parti seçim bölgesindeki tüm milletvekillerini de kazanmaktadır.¹⁵

1957 seçimlerinde kayıtlı 12.078.623 seçmenden 9.250.949'u oy kullanmış olup katılım oranı 76,6'dır.¹⁶ 610 sandalyeli TBMM'de DP 424, CHP 178, CMP 4 ve HP 4 milletvekili ile temsil edilmişlerdir.¹⁷ Seçim sonuçlarına göre TBMM'ye sadece 8 kadın milletvekili girebilmiştir.¹⁸ Bunlardan birisi de Perihan Arıburun'dur.

Siyasetçi bir aileden gelmesine rağmen politika ile hiç ilgilenmeyen ve milletvekilliğini hiç düşünmediği bir dönemde DP tarafından 1957 seçimlerinde İzmir'den aday gösterilmesi sonrasında kendisini siyasetin içinde bulan Perihan Arıburun yıllar sonra Nazlı Ilıcak'a verdiği mülakatta bu durumu şöyle anlatmaktadır:

“Siyasetin rekabet ve kıskançlığı kapsayan kısmına hiçbir zaman ilgi duymadım. 1957 yılında, seçimlerden önce, ismimin listeye konup, Ankara'ya gönderildiği bana söylenince şöyle düşünmüştüm: “Benim için samimi olarak millete hizmet etmek fırsatı doğmuştur.” Babam 18 yıl TBMM'nde bulunmuştu. 1946 seçimlerine kadar. Bir partiden ötekine geçmeyi uygun görmezdi. Ben de DP'den başka hiçbir partiye geçmeyeceğimi aklıma koymuştum. Aklıma koyduğum bir başka şey de siyasi kavgalara karışmayacağımdı. Meclis'e girdiğimde babamın dostlarıyla görüşeceğim, insanlar arasında bir köprü kurabileceğim düşüncesi vardı. Ama partiler arasında selamlaşma bile olmadığını şaşırarak görmüştüm. Bunları yadırgayarak hizmete çalıştım. Vatandaşlar arasında fark gözetmedim. Dert anlatmak kısa, iş görmek uzun olacaktır. Bizim

¹⁴ Yüksek Adalet Divanı Kararları, İstanbul-Yassıada 14 Ekim 1960-15 Eylül 1961, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2007, s. 245-246, 377.

¹⁵ Zühtü Arslan, *Türk Parlamento Tarihi TBMM- XI. Dönem(1957-1960)*, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, C. I, Ankara, 2013, s. 14.

¹⁶ *Milletvekili Genel Seçimleri, 1923-2011*, s. 5.

¹⁷ Cem Eroğul, *Demokrat Parti, Tarihi ve İdeolojisi*, İmge Kitapevi, Ankara, 1990, s.202; Milletvekili *Genel Seçimleri, 1923-2011*, s. 11.

¹⁸ Bu konuda detaylı bilgi için şu çalışmalara bakılabilir; Filiz Çolak, “Demokrat Parti Dönemi'nde TBMM'deki Kadın Milletvekilleri ve Meclisteki Faaliyetleri(1950-1960)”,*Tarih Okulu Dergisi*, Aralık 2017 Yıl:10, S:XXXII, sy.115-158; Gülşah Kurt Güveloğlu, *Demokrat Partinin Kadın Milletvekilleri*, Kriter Yayınları, İstanbul, 2018; Cemile Şahin, “*Türk Parlamentosundaki Kadın Milletvekilleri(1935-2007)*,” Doktora Tezi, Erzurum, 2010; Gülizar Çakır Sümer, *Türkiye'de Kadın Milletvekilleri(1935-1991)*, Yüksek Lisans Tezi, Malatya, 1999.

geleneklerimize göre parlamentoya seçilen, iskemleden faydalanmaktan çok, iskemleye fayda sağlayacaktır. Bu, kesin bir parlamento kuralıdır ki dedelerimizden bize kalan en kıymetli mirastır. Mal almak, ev, arsa sahibi olmak, iş yapmak, iş yapmaya yardım ederek para almak bizde yoktu. Biz para vererek seçime girmezdik. Bizi millet hür iradesiyle seçerdi.”¹⁹

Atatürk’ün Türk kadınına siyasi hayatta görme isteği ile verdiği siyasi hakları Cumhuriyetin en önemli faziletlerinden biri olduğuna gönülden inanan Arıburun, siyasi kavgalara karışmama kararıyla DP yöneticilerinin kendisine yönelttiği bu adaylık talebini kabul etmiştir. 27 Ekim 1957’de yapılan seçimlerde 217.655 oyla DP İzmir milletvekili seçilmiştir. Sicil numarası 2359’dır.²⁰ Mazbatasının onaylanmasının ardından 1.11.1957’de TBMM’ne katılmıştır.²¹

XI. Dönem TBMM’de Milli Eğitim ve Milli Savunma Komisyonlarında üyelik yapan²² Perihan Hanım’ın Parlamento döneminde kanun teklifi yada önergesi yoktur. Meclis Genel Kurul görüşmelerinde sadece 2 sözlü konuşması vardır. Meclis Genel Kurulu’ndaki Meclis kürsüsündeki ilk konuşması 8 Haziran 1959’da olup “5434 sayılı T.C Emekli Sandığı Kanunu’nun 40.maddesine bir (F) fıkrası eklenmesine dair”dir ki bu madde; “Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Reisinin yaş haddi vazifesinde kalması lüzumlu ve faydalı görüldüğü takdirde İcra Vekilleri Heyeti kararı ile birer senelik fasılalarla 3 sene uzatılmasıdır”²³ başlığını taşımaktadır. Konuşmasına Kemal Atatürk’ü anarak başlayan Perihan Arıburun, 1960’da NATO Askeri Komitesi Başkanlığı’nın Türkiye’ye verilmesinin söz konusu olduğunu ve görev süresi dolacak olan Org.Rüşdü Erdelhun hakkında konuşmak istediğini söylerken Meclis Başkanı tarafından isim vermemesi konusunda uyarılmıştır. Uyarıyı dikkate alan Arıburun konuşmasına şöyle devam etmiştir;

“Affedersiniz, yalnız NATO camiası mensubu memleketlerdeki yüksek kumandanlara ait bâzı evsaftan, müsaade buyurursanız, bahsedeceğim. Dış memleketlerle yaptığımız temaslar bize şunu öğretmektedir ki, yüksek rütbeli kumandanlar bugün yalnız büyük askerî evsafa değil, büyük içtimai evsafa da kimseler olmalıdır. Bunların, NATO memleketleri içinde yüksek mevkileri işgal eden kimseler arasında dostluk tesis etmiş olması lâzımdır. Bu zevatın birçok dil

¹⁹ Nazlı Ilıcak, *50.Yılında 27 Mayıs Yargılanıyor*, Doğan Kitap, İstanbul, 2010, s. 413.

²⁰ Perihan Arıburun’un XI. Dönem Seçim Mazbatası.

https://www.tbmm.gov.tr/eyayin/Gazeteler/web/mazbatalar/tbmm/d11/sm_2357_1_11.pdf (5.1.2021).

²¹ Perihan Arıburun Hal Tercümesi,

https://www.tbmm.gov.tr/eyayin/Gazeteler/web/mazbatalar/tbmm/d11/ht_2357_1_11.pdf (5.1.2021).

²² Z. Arslan, *age.*, C.3, s. 562.

²³ *TBMM Tutanak Dergisi*, Devre: XI, C. 9, İçtima: 2, 78.İnikat, 8.6.1959, s. 596.

bilmeleri gerekir. Ailevi durumdan kuvvetli durumda olmaları lâzımdır. Hiçbir yüksek rütbeli mevki işgal eden zati tek başına tasavvur edemeyiz. Onun yanında mutlaka hayat arkadaşını düşünmek mecburiyetindeyiz. Önümüzdeki sene NATO Askerî Komitesi Reisliğinin Türkiye'ye verilmesi, Türkiye'nin bu mevkie seçilmesi mevzuubahistir. Bütün bu zaruretlerle bu kanunun lehinde rey kullanılması icap etmektedir. Müsaade buyurursanız, bütün arkadaşlarımdan bu kanun lehinde oylarını kullanmalarını, istirham edeceğim.”²⁴

diyerek Rüşdü Erdelhun'un görev süresinin uzatılabilmesi için de bu teklifin kabul edilmesini istemiştir.

Meclis kürsüsündeki ikinci konuşması 25 Nisan 1960 tarihli oturumda gerçekleşmiştir. *“T.C Turizm Bankası Kanun layihasının 18.maddesi ile Heyet-i Vekile'ye, talih oyunları oynamak için bazı kulüplerin açılma izninin verilmesine dair”* teklifin görüşmelerinde söz almıştır. Konuşmasında Perihan Arıburun, bu kanun kapsamında kumarhaneler meselesine dikkat çekerek bunun *“Türk çocuklarının terbiyesinde menfi bir yol oynamak ihtimali”* nedeniyle hiçbir ana babanın bu kanun maddesini kabul etmeyeceğini, bunun içinde teklifinin layihadan çıkarılmasını istemektedir:

“Bu madde Heyet-i Vekile'ye, talih oyunları oynamak için bâzı kulüplerin açılma izninin verilmesi hakkındadır. Bu maddenin lâyihadan çıkarılmasına taraftarım. Çünkü bu madde evlâtlarımızın, Türk çocuklarının terbiyesinde menfi bir rol oynamak ihtimali gösteriyor. Memleketimiz, turizm bakımından, dünyanın en güzel, en cazip memleketidir. Turizm bakımından bizden zengin memleket dünya yüzünde yoktur. Niçin modası geçmiş bir usulü, talih oyunları oynatmak usulünü memleketimizde tatbik edelim? Bence bunun çok büyük mahzuru vardır... Bence Türkiye'de hiçbir kadın hiçbir ana ve baba bu kanun maddesinin kabul edilmesini terviç etmez. Çünkü bu kanun maddesi evlâtlarımızın terbiyesinde cidden menfi rol oynayacaktır. İktisaden ileri memleketlerdeki çocuk suçlarının sebeplerini bir arada bir parça araştıralım. Sebeplerin başında şüphesiz bu talih oyunlarını görürüz. Amerika'da 11 - 18 yaş arasındaki erkek çocukların % 3 ü suçlu çocuk olarak istatistiklere geçmektedir. İngiltere istatistikleri bu miktarın üstünde görünmektedir. Acaba, talih oyunları oynanır dediğimiz iktisaden ileri memleketlerin çocuklarının istikballeri üzerinde bunun menfi tesirleri oluyor mu, olmuyor mu? 1925 ile 1930 seneleri arasında İstanbul'da Yıldız'da açılan kumarhanenin, memleket gençliği üzerinde ne kadar menfi tesiri olduğunu

²⁴ TBMM Tutanak Dergisi, Devre:XI, C. 9, İçtima:2, 78.İnikat, 8.6.1959, s. 599.

*hepinize hatırlatmak isterim. Neden dünyanın birçok milyonerinin cebini düşünüyor da (birinci derecede birçok turist talebeyi ve dar gelirli kimseleri nazarı itibara almıyoruz? Neden onları Karadenizimizin görülmeye değer yerlerine götürmüyoruz? Neden Efes'e götürmüyoruz, neden onları Meryem Ana'ya götürmüyoruz? Neden tarihin beşiği olan Anadolu'muzun binbir görülecek yerini göstermüyoruz? Ve neden sadece onların hareketsiz bir kulüp içinde bırakmayı düşünmüyoruz? Ben buna hiçbir Türk kadınının, bir Türk anasının bu gibi oyunlara taraftar olacağını tahmin etmiyorum. Bu bakımdan bu maddenin lâyhadan çıkarılmasını arz ve teklif ediyorum”.*²⁵

Konuşma metninden de anlaşıldığı gibi meselenin sadece turizm meselesi olmadığını net bir şekilde gösteren Arıburun, iki çocuk annesi olarak çocuklar konusunda ne kadar hassas davranılmasını gerektiğinin de altını çizmektedir. Ayrıca çocuk suçluluğu konusunda çalışmalarının olması da Arıburun'un Meclis kürsüsünden bu konudaki uzmanlığını ifade etmesine ve konuşmasının daha etkili olmasına imkân sağlamıştır.

3.27 Mayıs Askeri Müdahalesi Sonrasında Gözaltına Alınışı, Yassıada'ya Gidişi ve İlk Sorgusu

27 Mayıs 1960 sabahı Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK)'nin ülke yönetimine el koyduğunu açıklayan bildirisinin ardından bütün DP'lilerin gözaltına alınmalarına da hemen başlanılmıştır. Gözaltına alınanlar başkentte Harp Okulu'nda, İstanbul'da ise Davutpaşa ve Balmumcu Kışlaları'nda toplanmışlardır. Bu günlerin tanıklarından Orhan Erkanlı, 27 Mayıs sabahı yapılan gelişmeleri ve tutuklamaları bir “İnsan avına” benzeterek “*Tabii bu arada şahsi kin ve hesaplar birinci rolü oynamıştır*”²⁶ diyerek önemli bir gerçeği de gözler önüne sermektedir.

Hava Kuvvetleri Komutanı olan eşi Tekin Arıburun'un 27 Mayıs günü işine gitmek için evden çıkıp akşam dönmemesi üzerine yolunda gitmeyen birşeylerin olduğunu anlayan Perihan Arıburun'un gergin bekleyişi, müdahaleden 6 gün sonra 2 Haziran 1960'da gözaltına alınmasıyla²⁷ yeni bir döneme girmiştir. DP listesinden Meclise giren diğer 6 kadın milletvekili²⁸ ile birlikte gözaltının tutuklanmaya çevrilmesiyle hayatının en zorlu zamanlarını geçireceği Yassıada günleri de başlamıştır.

²⁵ TBMM Tutanak Dergisi, Devre: XI, C.13, İçtima:3, 60.İnikat, 25.4.1960, s. 250.

²⁶ Nilgün Nurhan Kara, “1960 Askeri Müdahalesi ve İzmir Basınında İlk Günleri”, 27 Mayıs 1960'dan 15 Temmuz 2016'ya Darbeler, Geçmişten Günümüze Darbe Olgusu ve Millet Egemenliği Kültürü Uluslararası Sempozyumu Bildirileri, 26-28 Mayıs 2017, Aydın-2017, C.3, ADÜ Yayınları, s. 1098.

²⁷ Yüksek Adalet Divanı Kararları, Eklerdeki Sanıkların Mufassal İsim Listesi; N.İlıcak, a.g.e. s.413.

²⁸ Gözaltına alıp tutuklanan diğer kadın milletvekilleri, İstanbul milletvekilleri Nazlı Tılabar, Ayşe Günel ve Necla Tekinel, Bursa milletvekili Hilal Ülman, Aydın milletvekili Piraye Levent ve İzmir milletvekili Nuriye Pınar(Erdem)'dir. Yassıada'daki kadın milletvekilleri için bakınız: Filiz Çolak, “27 Mayıs Askeri Müdahalesi

19 Haziran 1960'da Yassıada'ya yerleştirilen DP'lilerin yargılanmasını sağlayacak 26 maddelik Soruşturma Kanunu yayınlanmıştır. Kanuna göre, tutukluların yakınları da mal beyanına tabi tutulabilecek ve yurt dışındaki servetleri geriye getirilebilecek, duruşmalar açık ve ara verilmeden yapılabilecek, sanıklar en fazla 3 avukat ile temsil edilebileceklerdir.²⁹

DP'lilerin Yassıada'ya nakledilmesine rağmen tarihi yargılamaların nerede yapılacağına dair karar hemen verilememiştir. Duruşmalar için ilk düşünülen yer Dolmabahçe Sarayı³⁰ olmasına rağmen sonradan bu fikirden vazgeçilmiş ve 19 Temmuz'da Milli Birlik Kurulu, yargılamaların Yassıada'da yapılacağını ilan etmiştir.³¹ Yassıada'nın tercih edilmesinde Cemal Gürsel etkili olmuştur.³² Bazı Milli Birlik Komitesi (MBK) üyeleri İstanbul'a bu kadar yakın olan Yassıada'da davaların yapılmasına karşı çıkmışlardır. Onlara göre, gerek İstanbul basını gerekse dünya basını herşeyi görecektir ve bir hataları olursa bunlar hemen fark edilecekti. Anadolu'nun ücra bir köşesinde kordonu ve askeri tertibat içinde yapılacak mahkemeleri kimse gerektiği gibi takip edemez, yapılacak kusur ve hatalar da fark olunamazdı. Fakat bu fikir olumlu karşılanmamıştır.³³

Samet Ağaoğlu tarafından "Bir devrin mezarı"³⁴ olarak nitelendirilen Yassıada; etrafı tel örgülerle çevrili, üstünde deniz birlikleri için yapılmış birçok tesislerin bulunduğu, kuru ve ıssız bir kara parçasıyken bir anda Türkiye'nin ve dünyanın gündemine oturmuştur. 1950'den sonra Amiral Sadık Altuncan'ın teşebbüsü ile Yassıada, eğitim merkezi olarak seçildikten sonra bu küçük toprak parçasında büyük bir spor salonu, ders yerleri, hastane, subay ve erler için yatakhane ve koğuşlar, gazinolar yapılmıştır. Artık bu tesislerde Demokrat Partililerin hayatlarının en ıstıraplı günleri, ayları geçecektir.³⁵

Tutukluların Yassıada'ya götürülüşü, Ada Komutanı Yarbay Tarık Güryay başkanlığındaki askerler tarafından karşılanması ve kalacakları odalara gidişleri aşağılayıcı, hırpalayan, hakaretvari sözler ve hareketler altında olmuştur. Cumhurbaşkanı, Başbakan ve

ve TBMM'deki Kadın Vekiller", 27 Mayıs 1960'dan 15 Temmuz 2016'ya Darbeler, Geçmişten Günümüze Darbe Olgusu ve Millet Egemenliği Kültürü Uluslararası Sempozyumu Bildirileri, 26-28 Mayıs 2017, Aydın-2017, C.2, ADÜ Yayınları, s. 477-508; Işıl Tuna, Yassıada'da Yargılanan Demokrat Parti Kadın Milletvekilleri, Libra Kitap, İstanbul, 2018.

²⁹ Akşam, 19 Haziran 1960.

³⁰ Akşam, 15 Temmuz 1960.

³¹ Cumhuriyet, 20 Temmuz 1960; Akşam, 20 Temmuz 1960.

³² Sıtkı Ulay, 27 Mayıs 1960 Harbiye Silah Başına! General Sıtkı Ulay'ın Hatıraları, Kitapçılık Ticaret Limited Şirketi Yayınları, İstanbul, 1968, s. 131; Hulusi Turgut, Yassıada'da Yaptırılmayan Savunmalar, Doğan Kitap, İstanbul, 2007, s. 22.

³³ Tekin Erer, Yassıada ve Sonrası, c:I-II, Rek-Tur Kitap Servisi, İstanbul, 1965, s. 410.

³⁴ Samet Ağaoğlu(1), Yassıada, Kayseri ve Toptaşı Cezaevi Günlükleri, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2013, s. 144.

³⁵ Samet Ağaoğlu(2), Arkadaşım Menderes, Rek-Tur Kitap Servisi, İstanbul, 2011, sy.128; Samet Ağaoğlu(3), Marmarada Bir Ada, Baha Matbaası, İstanbul, 1972, s. 2-3.

Bakan tutuklular “Büyükbaş”, diğerleri “Küçükbaş” olarak adlandırılmışlardır.³⁶ XI. Dönem Çorum milletvekili Kemal Biberoglu hatıralarında Yassıada’ya çıkışını şöyle anlatmaktadır:

“Bir askeri motorla Yassıada getirildiğimizde, iskelede karşılıklı iki sıra halinde dizilmiş subay koridorundan geçirilip, tertip edildiğimiz koğuşlara gönderiliyorduk. İsmi hafızalarında yer etmiş bazı arkadaşlara özel merasim yapılıyor, çelme atılıp düşürülüyor, yumruklanıp tekmeleniyor ve hakaretlerde bulunuluyordu. Benim hemen önümde eski Meclis Başkanvekillerinden Sayın Agâh Erozan, ondan biraz önde de eski Maliye Bakanı Sayın Hasan Polatkan vardı. Agâh Erozan’ın adı okunduğunda; kendisine sille tokat vuran subaylar, “İnönü’yü 12 celse Meclisten atan sendin değil mi?” diyerek eylemlerinin gerekçesini açıklıyorlardı. Merhum Hasan Polatkan’a da “Jet pilotlarının uçuş tazminatlarını verdirmezsin değil mi?” diyerek vuruyorlardı...”³⁷

Erzurum milletvekili Rıfki Salim Burçak adaya çıkışını ve iki sıra halinde sıralanmış askerler arasından geçerek Ada Komutanı Yarbay Tarık Güryay’ın karşısına çıkarılmalarını, burada isimleri okunarak bir kâğıda işaret yapıldığını anlattıktan sonra devamında;

“Vapurdan çıkanlardan bazılarının resimleri alınıyor ve isimler okundukça takma adlarda ekleniyordu. Tefik İleri’nin adını Tefik Geri diye okudular. Tarık Güryay, elinde uzun bir sopa, Adaya çıkanların üzerine atılmaya hazırlananları zaman zaman haykırarak önlüyor ve onlara, yetkinin kendisinde olduğunu hatırlatıyordu. Yassıada’ya çıkışta, genel olarak, bir saldırıya uğramadık. Fakat bazı arkadaşların vapurdan çıkarken de dövülmüş olduklarını sonradan işittim. Bir ara, sıradan azıcık yana kaymış olan Refik Koraltan’ın yanına yaklaşan Yarbay Güryay’ın elindeki sopa ile Meclis Başkanı’nın böğrüne hırsla dürttüğünü ve onu adi ve bayağı bir sözle sıraya soktuğunu ıstırapla gördüm.”³⁸ Sözleri de yaşananları gözler önüne sermektedir.

Bu muamele tarzı kadın-erkek ayırımı yapılmadan bütün tutuklulara uygulanmıştır. Perihan Arıburun da ilk günden itibaren bu tür davranışlara maruz kalmıştır. Perihan Hanımın yanından ayırmadığı babası Naci Paşa’dan hatıra kalan şeref madalyası Ada’ya çıkar çıkmaz asker muhafızların dikkatini çekmiş ve “Kahpeler ne zamandan beri şeref nişanı taşıyorlar?” diye hakaret edilerek göğsündeki madalya koparılıp yere atılmıştır.³⁹

³⁶ Rıfki Salim Burçak, *Yassıada ve Öncesi*, Çam Matbaası, Ankara, 1976, s. 119; Mehmet Yorgancıoğlu, *Politikanın İbret Dolu Seyir Defteri*, Dönence Yayınevi, İstanbul, 2000, s.56.

³⁷ M.Kemal Biberoglu, *Demokrat Parti ve Sonrası Anılarım*, Demokratlar Kulübü Yayınları, Ankara, 1997, s. 39-40.

³⁸ R.S.Burçak, *a.g.e.* s. 123.

³⁹ Turhan Dilligil, *Allahsız Gardiyan*, Adalet Yayınları, Ankara, 1966, s. 5.

Yassıada'daki kadın tutuklular Birinci Koğuşa yerleştirilmişlerdir. Cumhurbaşkanı, Başbakan, Bakanlar ve komutanlarda bu koğuştaki kendilerine ayrılan odalara yerleştirilmişlerdir. Celal Bayar ve Adnan Menderes tek kişilik odalarda kalıyorlardı. Tekin Arıburun da birinci koğuştaki kalanlar arasındadır. Böylelikle kısa bir süre eşi Perihan hanımla havalandırma ve yemekhanede görüşme fırsatı bulabilmişlerdir. Tevfik İleri, Yassıada ve Kayseri Günlükleri adlı hatıralarında karı-kocanın ilk karşılaşmasını şöyle anlatmaktadır:

" Buraya geldiğimiz ertesi günü Tekin Paşa'ya: "Hanımefendi geldiğinizi duydu, herhalde sizi görmek için bir fırsat bulurlar, " demiştim. Nitekim dün Perihan Hanımefendi bir iki arkadaşla beraber kantine geçti. Biz ve Tekin Paşa kendisini selamladık. O ara Tekin Paşa benim tıraş makinesiyle tıraş oldu, tarandı, ceketini giydi. Eşinin dönüşünü bekledi. Dönüşünde kendisini pencerenin önünde yalnız bıraktık. Selamlaştılar, bir iki kelime konuşular. Ne tuhaf! Perihan hanımın şahsında biz de çoluk çocuğumuzla görüşmüş, konuşmuş gibi olduk. Bu küçük hadise bize saadeti tattırdı."⁴⁰ Ama bu durum çok da uzun sürmeyecektir.

Ada kumandanı T.Güryay karı-koca arasındaki bu iletişimi önlemek için her ikisine havalandırmada bile olsa konuşmalarını emrini vermiştir. Fakat P.Arıburun kocasına yazdığı bir pusulayı aynı koğuştaki yatan bir milletvekili vasıtasıyla göndermek isteyince yakalanmış, kumandanlığa götürülmüş ve orada kalabalık bir garnizon subay grubunun önünde ağzına alınamayacak küfür ve hakarete uğramıştır.⁴¹

P.Arıburun çok iyi tahsil görmüş, İngilizce ve Fransızca konuşan, bir paşa kızıydı. Bu hakaretlere karşı pes etmemiş, seviyesinin elverdiği nispette kumandana mukabele edince, T.Güryay çileden çıkmış, onu tartaklayarak subaylara "Götürün bu o... koğuşuna!" emrini vermiştir.⁴²

Bu olayın ardından hırsını alamayan Güryay, koğuşların havalandırma saatini değiştirerek kocası ile karşılaşmasına mani olmuş, ayrıca koğuşlardan birbirlerine bakmasınlar diye erkekler koğuşunun pencerelerini beyaza boyatmıştır.⁴³ Ardından da Tekin Paşa Birinci Koğuş'tan alınarak tutuklular arasında "Bekirağa Bölüğü" adı verilen ağır ceza alacakların önceden belli olanlarının kaldığı 5.Koğuş'a nakledilmiştir.⁴⁴

⁴⁰ Tevfik İleri, *Yassıada ve Kayseri Günlükleri*, Haz. Cahide İleri(Aksoy), Ötüken Yayınları, İstanbul, 2003, s. 49.

⁴¹ H.Emre Oktay, *Türk Tarihinin Kayıp Yılları 27 Mayıs, Bu Bir İhtilal Değil Darbedir*, Akis Kitap, İstanbul, 2013, s. 18.

⁴² Mithat Perin(1), *Yassıada Faciası, 27 Mayıs Darbesinden İdamlara Kadar İşkence Altında Ezilenlerin Dramı*, Dem Yayınları, C. 2, İstanbul, 1991 s. 134-136.

⁴³ T. Dilligil, *a.g.e.* s. 5-6.

⁴⁴ Mithat Perin, *Zindana Tıklan İktidar, 27 Mayıs ve Yassıada Günleri*, Doğan Kitap, İstanbul, 2011, s. 70-71.

Farklı koşullarda kalmalarına ve konuşmalarının yasaklanmasına rağmen Tekin-Perihan Arıburun çifti arkadaşlarının aracılığıyla gizli gizli haberleşebilmişlerdir. Mithat Perin bu haberleşmeye yaptığı aracılığı şöyle anlatmaktadır;

“Birgün arkadaşlardan biri elinde bir kâğıtla yanıma sokulmuş ve “Mithat, havalandırmaya çıkarsak bu mektubu Perihan Arıburun’a verir misin?” demişti. Kendisi niye vermiyor diye düşünmemiştim bile. “Elbet veririm, hele bir hava almaya çikalım” cevabını vermiştim. Birkaç gün sonra 1., 4. ve 6.Koğuşlar birarada hava almaya çıkarıldık. Ufak pusulayı bir sigara paketinin içine koymuş ve ilk fırsatta onu vermeye hazırlanmışım.

Peyderpey bütün arkadaşlar Perihan Arıburun’a geçmiş olsun diyorduk. Bir ara ben de kalabalık arasına karışmış ve “Hanımefendi, size bir paket sigara ikram edebilir miyim?” “Teşekkür ederim kardeşim” demiş ve paketi almış, açmış, pusulayı gördükten sonra: “Ben de size bir paket size ikram edebilir miyim?” diye sormuş ve cebinden çıkardığı Yenice paketini bana vermişti. Dönüşte aynı paketi Tekin Paşa’ya ulaştırmanın yolunu bulmuştuk. Bu postacılığım, Tekin Arıburun, Yassıada’da kaldığı sürece devam edecekti.”⁴⁵

Yassıada'da tüm tutukluların aileleri ile yazılı irtibatları, ilk haftalarda kısıtlama olmaksızın yapılabilirken 3 Temmuz’dan itibaren tutuklular arasındaki adı “Mapushane Kâğıdı” olan özel kâğıtlar dağıtmaya başlanmıştır. Bu kâğıtlara 10 satırlık maksimum 50 kelime ile sınırlandırılan ve sansürden geçen yazılar yazılabiliyordu. Fiyatı 5 kuruşa satılan “Mapushane Kâğıdı”nı ayrıca zarfa koymaya gerek yoktu. Çünkü özel surette yaptırılmış olan bu kâğıt katlandığı zaman zamkly tarafından yapıştırılıyor ve bir zarf şeklini alıyordu.⁴⁶ Mektuplarda giyim, kuşam gibi ihtiyaçlar ve hatır sormaktan başka birşey yazmak, hele şartlardan şikâyet etmek tehlikeli ve kesinlikle yasaktır.

Ada’da günler geçtikçe sorgulamaların ve duruşmaların ne zaman yapılacağı merak edilmeye başlamıştır. Kısa havalandırmalarda hem birbirlerine moral desteği vermekte hem de bu konuda bilgi almaya çalışmaktadırlar:

“Üç günde bir, günde iki defa hava almağa çıkarıyorlar. Tabii buna çok sevindik. Herkes kurtuluş ümidinde, fakat ancak korka korka söyleyebiliyor. Dikkat ettim, yüzler hep sapsarı! Kadın mebuslar, boyasız yüzleri, biraz dağınık saçları ile olduklarından çok daha ihtiyar görünüyorlar, yüzleri de haklı isyanlarla dolu.

⁴⁵ M. Perin(1), a.g.e. s. 139-140.

⁴⁶ R.S. Burçak, a.g.e. s. 129.

Aralarında Perihan Arıburun daha mütefekkir, daha sakin! Zaman zaman genç kızlığını hatırlıyorum. Yüzünde hala o günlerden çizgiler, manalar var."⁴⁷

Kısa bir süre Yassıada'da tutuklu olarak kalan spiker Zeynel Kozanoğlu havalandırma zamanlarında gördüğü kadın milletvekilleri hakkındaki izlenimlerini anlatırken isim vermeden Perihan-Tekin Arıburun'dan da bahsetmektedir; *"Hanımlar için Yassıada'da yaşam daha kötü olmalı. Evlerinde sıcacık bir minder üzerinde karı koca oturup diz dize kahvelerini yudumlayacakları yerde, burada iki ayrı binada birbirini görmeden çile dolduruyorlar. Hem de ne zamana kadar süreceğini bilemeden.*"⁴⁸

Hanım milletvekillerinden Hilal Ülman, kadınlar koğuşundaki dayanışmayı hatıralarında şu sözlerle anlatmaktadır:

"Birbirimize destek olmanın, yardımlaşmanın sınırı yoktu artık. Elimizden geldiği nispette muhtelif çevrelerin değişik yapıdaki hanımlara kaynaşmış, tek koğuşta yaşama kurallarına uyulmuştu. Birimizin başı ağrısı hepimizi ona ihtimamla koşturuyor, birimiz üzüntülü görünse onu neşelendirmek için toplu bir çalışma başlıyordu. Moralimizi bozmamak ve erkekler koğuşuna da moral verebilmek kastı ile küçük şiirler yazıyor, bilinen şarkı besteleri ile onları her akşam söylüyor, hatta sayın Menderes de aşağıdan duyar ümidi ile korka korka pencereyi açıp oradan meşhur şarkımızı tekrarlıyorduk: Arabaya taş koyduk, biz bu yola baş koyduk. Demokrasi yalasin diye ölüme karşı koyduk."⁴⁹

Hanım milletvekillerinin koğuşlarda el işleri yaparak şaheserler yarattıklarını da anlatan Hilal Hanım, kendisinin Perihan hanım ile birlikte Yassıada'yı anlattıkları bir masa örtüsü işlediklerini yazmaktadır; *"Perihan Arıburun ve ben birer orijinal masa örtüsü işledik, gizli gizli. Üzerinde Yassıada'da ne varsa mevcuttu. Kale, dikenli teller, martılar, süngüler arasında bir kadın ve bir takım sembolik resimlerle anlatılmak istenen sürgün hayatımız ve arkadaşlarımızın imzaları.*"⁵⁰ Hilal hanım ile birlikte yaptığı bu işlemler dışında Perihan Arıburun, çocukları ve eşi için kazaklar örerek Yassıada'nın kasvetli ve sıkıntılı günlerini geçirmeye çalışmıştır.⁵¹

Yassıada sakinlerinin gergin ve merakla bekledikleri yargılanma süreçlerinin ne zaman başlayacağı kesinleşmeden önce tutuklu bulunanların hepsinden Yüksek Soruşturma Kurulu'nun talebi üzerine 14 Mayıs 1950-27 Mayıs 1960 arasındaki on yıllık döneme ait

⁴⁷ S. Ağaoğlu(1), a.g.e. s. 145.

⁴⁸ Zeynel Kozanoğlu, *Yassıada'da Bir Spiker, Gerçek Bir Hikâye*, Hit Kitap, İstanbul, 2011, s. 151.

⁴⁹ Hilal Ülman, *Kadınlar Koğuşu, Yassıada*, Yayına Hz. Seva Ülman Erten, Sinemis Yayınları, Ankara, 2013, s.11.

⁵⁰ H.Ülman, a.g.e. s. 13.

⁵¹ Leyla Erduran, "Cemiyet Haberleri", *Milliyet*, 4.12.1960, s. 2.

kendileri ile birlikte eş ve çocuklarına ait her türlü harcamalar, alacak ve borçlar, gayrimenkul bilgilerini içeren “Varlık Beyannamesi” istenmiştir.⁵²

Oldukça detaylı mali bilgileri belgeleriyle birlikte hazırlamak Yassıda sakinlerinin hummalı bir çalışma yapmasına neden olmuştur. Kısıtlı haberleşme imkânlarıyla bazı belgeleri bulmakta zorlanmışlardır. Perihan Arıburun’un verdiği beyannamede kendisine ait 8’de 1 hisseli Çankaya’da iki katlı ve bir bodrumdan oluşan babadan miras yoluyla kalma ikamet ettiği ev ve İstanbul Çatalca’da 1953’de satın alınan 2’de 1 hisseli harap bağ evi bulunmaktadır. Eşi Tekin Arıburun’a ait mal varlığı ise, Ankara Küçükesat’ta 12.600 liraya satın alındığı ev, İzmir Narlıdere’de 4505 liralık zeytinlik ve Karasu İncilli’de fiyatı belirtilmemiş bir arsadır. Beyannamede 3000 liralık astragan manto, 1500 liralık etol kuyruk, kızına çeyiz olarak satıl aldığı 2000 liralık taban halısı ve 600 liralık namaz seccadesi ile eşi tarafından kendisine alınan 200 liralık taklit küpe bilgisi de yer almıştır. Perihan Arıburun’un beyan ettiği gelir dağılımı ise, ücretler 142.000 lira, gayrimenkullerden elde edilen kiralar 500 liradır. Alacak-borç bilgisi olarak da Ankara Emlak ve Kredi Bankası’na 1948 yılına ait 4200 liralık babasının ev borcu olduğu belirtilmektedir. Ayrıca İş Bankası’nda biriktirdiği tahmini 500 lirada beyannamede yer almaktadır.⁵³

Yüksek Soruşturma Kurulu, yapılan bilirkişi incelemesi sonrası Perihan Arıburun’un “Varlık Beyannamesi” ile ilgili kararını 11 Ocak 1961’de vermiştir. Karara göre haksız bir kazanç görülmediği için Arıburun’un mal varlığı üzerine konulan ihtiyati tedbir kararı kaldırılmıştır.⁵⁴

Yassıda’da duruşmalardan önce sorgulamalara 23 Ağustos 1960’dan itibaren başlanılmıştır⁵⁵. Perihan Arıburun ilk yazılı ifadesini 31 Ağustos 1960 günü Sıtkı Akyazan başkanlığındaki, iki üye ve bir de kâtibin bulunduğu heyet karşısında vermiştir. Arıburun ifadesinde 19457 yılında milletvekili olduğunu ve “Atatürk’ün eserlerinden ilham almış bir insan olarak yetiştiğini” belirtmiştir. Meclise seçim yoluyla geldiğini, muhalefet kurumunun mevcut olduğu ve Meclis çalışmalarının muhalefetin katılımıyla sürdüğü için diktatörlük gibi bir rejimin tesisinin mümkün olamayacağını ve çıkarılan kanunlarında da Anayasa’ya aykırı olmadığını da sözlerine eklemiştir.⁵⁶

Daha sonra sürekli CHP ile ilgili sorular sorulması Perihan hanımı sinirlendirmiş ve sorgu başkanına “Siz CHP’nin müdafii misiniz?” diyerek sorgulamanın içeriğinin değiştiğini

⁵² Akşam, 19 Haziran 1960.

⁵³ I. Tuna, a.g.e. s. 30.

⁵⁴ Milliyet 31 Ocak 1961.

⁵⁵ İbrahim Sertkaya, *Demokrasi Yolunda Bir Hayat, Adnan Menderes*, Yağmur Yayınları, İstanbul, 2008, s. 284.

⁵⁶ I. Tuna, a.g.e. s. 26-27.

ve en tabii haklarının çiğnendiğini, kendisine gayri insani muamele edildiğini söylemiştir⁵⁷. Bu esnada odaya giren Ada Kumandanı Tarık Güryay bu duruma sinirlenerek “*Sen nasıl böyle konuşuyorsun? Sen İsmet Paşa'nın aleyhinde nasıl bulunursun?*” diyerek Perihan Arıburun'a bağırma başlaması üzerine Perihan hanım da “*Siz Ada Kumandanısınız, benim ifademe müdahale edemezsiniz!*” diyerek karşılık vermesi Güryay'ı daha da sinirlendirmiştir. Bundan sonra Tarık Güryay ile Perihan Arıburun arasında yaşananlar Yassıada'nın en müessif olaylarından ve hatıralarından biri olmuştur. Eski İstanbul milletvekili Mithat Perin Yassıada Faciası adlı hatıratında olayın devamını şöyle anlatmaktadır:

“Kumandan, Arıburun'u susturamayacağını anlamıştı. Böyle olunca da zor kullanmak kararını vermiş, İzmir milletvekili Perihan Arıburun'un üzerine yürümüş, onu hırpalamaya başlamıştı. Kadın milletvekili feryat ediyor, Kumandan ise onu adeta koridorda sürükliyordu. Kumandanlık binasının holüne geldikleri zaman Perihan Arıburun'un saçları dağılmış, gözyaşları yüzünü darmadağın etmişti. Kumandan devriye subaylarına avazı çıktığı kadar bağırıyordu: “Alın şu kaltağı, koğuşuna götürün!...” Bir general kızı ve Hava Kuvvetleri Kumandanı bir Orgeneral karısı ve bir milletvekili olarak Ada Kumandanından gördüğü bu hakaret ve hoyratlık Perihan Arıburun'u yıkmıştı. Gözyaşlarını tutamıyor, bağırmanın için dudaklarını ısırıyordu. Koğuşa girerken refakat eden süngülü iki er dolu dolu gözlerle ona bakıyorlardı. Bir tanesi “Ağlama abla!... Allah Kerim!” diyecekti...”⁵⁸

DP İstanbul milletvekillerinden Ayşe Günel de, Perihan Arıburun'un Tarık Güryay ile yaşadığı bu tartışmaları doğrulamaktadır; “*Perihan gayet cesurdu. Zaten asker kızıydı. Tarık Güryay onu itince dönüp “Erlere, subaylar şahit olun, bu adamı bir gün dava edeceğim...” demişti.*”⁵⁹ Tarık Güryay ise anılarında bu olayın Mithat Perin tarafından “*Kraldan fazla kral taraftarı*” olarak çarpıtıldığını yazmaktadır. Perihan Arıburun'a herhangi bir fiziksel müdahalede bulunmadığını Perihan hanımın cevaplarının kendisini çok kızdırdığı için ancak sinirli ve kaba bir üslupla cevap vermiş olabileceğini ifade ederek kendisini savunmakta ve Perihan Arıburun'un da daha sonra yaptığından pişman olarak bir mektup gönderdiğini belirtmektedir.⁶⁰

⁵⁷ T. Dilligil, a.g.e. s. 6.

⁵⁸ M. Perin(1), a.g.e. s. 135-136.

⁵⁹ N. Ilıcak, a.g.e. s. 349.

⁶⁰ Tarık Güryay, *Bir İktidar Yargılanıyor*, Cem Yayınevi, İstanbul 1971, s. 123-125.

Perihan Arıburun bu olayı hiç unutmamış, yıllar sonra bile hem yakın çevresine hem de Mehmet Ali Birand'ın hazırladığı Demirkırat Belgeseli'ne anlatmıştır.⁶¹ Annesi Makbule Eldeniz'in 1 Aralık 1960'da Yüksek Adalet Divanı'na yazdığı bir dilekçede;

“Kızımın bünyevi olan rahimdeki bir arıza mütehasıs doktorların “bırakılırsa nev'ini değiştirebilir” teşhisi beni son derece üzüyor. Evladımı tehlike içinde görüyor ve ana olarak hukukunu aramaya karar verdim. Benim tertemiz, açık alınlı, babasına şeref veren kızımın 60 kişinin paylaştığı, nöbet beklediği hela ve yıkama yerlerinden ve bilhassa bayanlara karşı hiçbir terbiye-i medeniye ve içtimaiyeye sığmayan bir tutum tutan Garnizon Kumandanının tartaklanması ve tahkiri altında fazla ezilmesine ve eza görmesine artık tahammülüm kalmadı. Ali vicdanınızın adil terazisine sığınarak kızımın idari olan bu mevkufiyetinin evinde devamını istirham ediyorum. Yeter ki evladımın icap eden tedavisi gözümün önünde olsun.”⁶²

Sözleriyle bu olaydan bahsetmesi de durumun yaşanmışlığını göstermesi açısından önemlidir.

4.Yüksek Adalet Divanı'nda Perihan Arıburun

12 Haziran 1960'da yapılan 27 maddelik “Geçici Anayasa” ile TBMM'nin görev ve yetkileri, 38 kişiden oluşan Milli Birlik Kurulu'na devredilmiştir. Ayrıca eski DP'lileri yargılamak amacıyla “Yüksek Adalet Divanı” kurulması hükmü de getirilmiştir. Bu hüküm gereğince de 18 Haziran 1960'ta geçici bir kanunla “Özel Mahkeme” niteliğindeki “Yüksek Adalet Divanı” ve “Yüksek Soruşturma Kurulu” meydana getirilmiştir.⁶³ Yüksek Adalet Divanı 9 Hâkim, 11 Savcı'dan oluşmaktadır. Mahkeme Başkanı Salim Başol, Başsavcı Altay Ömer Egesel'dir.⁶⁴ 26 maddelik Soruşturma Kanunu'na göre, sabıkların yakınları da mal beyanına tabi tutulabilecek ve yurt dışındaki servetleri geriye getirilebilecektir. Duruşmalar aleni ve aralıksız yapılacak, sanıklar 3 avukat tutabileceklerdir.⁶⁵ Yargılamalar, eski İtalyan Ceza Kanunu'nu örnek alan Türk Ceza Kanunu hükümlerine göre yürütülecek ve yargılamaların seyri şöyle olacaktır: 1-İddianamenin okunuşu, 2-Sanıkların hâkimler tarafından sorguya çekilmesi, 3-İddia makamının dinlenmesi, 4-İddia makamı tanıklarının dinlenmesi, 5-Savunma.⁶⁶

⁶¹ Mehmet Ali Birand'ın Demirkırat Belgeseli <https://www.youtube.com/watch?v=WFMoNxZtKr0>, (24.1.2021).

⁶² BCA, 10-9-0-53—157-1/10 Anayasayı İhlal Davası, Perihan Arıburun Dosyası

⁶³ H. Turgut, .a.g.e. s. 46

⁶⁴ Walter F.Weiker, *Amerikalı Fransız Rus Gözüyle 1960 Türk İhtilali*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1967, s.40.

⁶⁵ Akşam, 19 Haziran 1960.

⁶⁶ F.W Weiker, a.g.e. s.41.

Temmuz 1960 ortasında yargılamaların Yassıada'da yapılması kesinleştikten sonra Adada hummalı bir çalışma başlamıştır.⁶⁷ Adadaki Deniz Okulunun Spor Salonu olarak kullandığı büyük binanın Mahkeme Salonu olarak kullanılmasına karar verilmesinin ardından gerekli düzenlemelere hemen başlanılmıştır. Tarihi yargılamanın planı MBK Sekreter üyesi Orhan Erkanlı tarafından 3 Eylül'de basına açıklanmıştır. Açıklamada 3 radyoda(Ankara, İstanbul, İzmir) Yassıada programı yayınlayacak ve yayın süresince 15-30 dakikalık teybe alınmış duruşma kayıtları halka dinletilecektir.⁶⁸

11 ay sürecek olan Yassıada Duruşmaları 14 Ekim 1960, Cuma günü başlamıştır.⁶⁹ DP milletvekili Samet Ağaoğlu mahkeme salonunu şöyle tarif etmektedir: *"Salonun batı kısmı Divan yeri olarak ayrılmış, tam üstüne "Adalet mülkün temelidir." levhası asılmıştır. Ayrıca bir de sancak dikilmişti. Yazının sol yanında Atatürk'ün kabartma başı vardı. Salonun sol ve arka kısımlarına dinleyici tribünleri yapılmıştı. Sanıklar orta yerde oturacaklardı. Tanıklık ve sorgu yerleri ile Divan Başkanı ve Başsavcının önüne mikrofonlar konulmuştu."*⁷⁰ Eski Bursa milletvekili Hilal Ülman ise Duruşma Divanı'nı şöyle anlatmaktadır:

*"Divana her girişimde kendimi bir sinema seyircisine benzetirdim. Kapıda kısa bir müddet bekletirlerdi bizi... Sonra salona alınırdık. Vicdanım o kadar rahattı ki Anayasayı ihlal davasına giden bir suçlu gibi değil, diploma merasimine çıkan bir öğrenci gibi hissederdim. Salonun ortası tahta direklerle çevrili idi. Karşımızda yüksek bir sahne yeri hâkimlerle savcılara ayrılmıştı. Onun hemen önünde mikrofon durur, mikrofonun arkasında zabıt kâtipleri yerlerini almış olurlardı. Oturma gürültüleri bitince bir şişman astsubay sahneye çıkar, hâkim ve savcıların geleceğini haber verirdi. Hep birden ayağa kalkardık."*⁷¹

Salona önce dinleyiciler alınmış, herkes ellerinde yazılı yerlerine oturtulmuştur. Adadaki Garnizon Kumandanı Tarık Güryay, hazırlıklarla bizzat ilgilenmiştir. Saat 9.00'da herkes duruşma salonundaki yerini almıştır. Salona önce Celal Bayar, ardında Adnan Menderes, bütün bakanlar, Refik Koraltan, Meclis Başkan Vekilleri, 15 kişilik Tahkikat Komisyonu üyeleri ve milletvekilleri sıra sıra girip kendilerine ayrılan yerlere oturmuşlardır.⁷²

Duruşma Salonu'na ilk giren kadın milletvekili Piraye Levent olmuştur. O'nun ardından Hilal Ülman, Ayşe Günel, Necla Tekinel, Nazlı Tlabar, Perihan Arıburun, Nuriye Pınar gelmişlerdir. Duruşmaları takip eden gazetecilerden Tekin Erer, hanım mebusların

⁶⁷ Akşam, 20 Temmuz 1960.

⁶⁸ Ulus, 3 Eylül 1960.

⁶⁹ Cumhuriyet, 14 Ekim 1960.

⁷⁰ S. Ağaoğlu(1), a.g.e. s. 30.

⁷¹ H. Ülman, a.g.e. s. 47.

⁷² S. Ağaoğlu(1), a.g.e. s. 31.

bütün itinalarına rağmen hepsinin yüzlerinin solgun olduğunun gözlerden kaçmadığını ifade etmektedir.⁷³

80'e yakın yerli ve yabancı basın mensubu duruşmaları takip etmiş ve Sanıklar 8 bin dosyalık suçla yargılanmışlardır. Duruşmalar, aleniyet esaslarına göre yapılmış ve üç dile çevrilmiştir.⁷⁴

4.a-Suçlama

Perihan Arıburun, Yüksek Adalet Divanı'nda Anayasayı İhlal Davası'ndan yargılanmıştır. Anayasayı İhlal Davası'nın içeriğini 1950-1960 arasındaki DP iktidarı döneminde keyfi olarak ve parti yararına Anayasada haksız düzenlemelerin yapılmış olması oluşturmaktadır. Haksız ve partizanca düzenlemeler olarak nitelendirilen uygulamalar arasında özellikle vurgulananlar; 14.12.1953 tarihli CHP'nin mallarına el konulması, 1954 seçimleri sonrasında DP'nin kazanamadığı Kırşehir'in 30.6.1954 tarihinde Nevşehir'e bağlı bir ilçeye dönüştürülmesi, 30.6.1954 ve 11.9.1957 tarihlerinde seçim kanununun 35. ve 109. maddeleri değiştirilerek seçme ve seçilme hakkının sınırlandırılması ve 18 Nisan 1960 kabul edilen düzenleme ile Meclis Tahkikat Komisyonu'nun kurulmasıdır.⁷⁵

Bu düzenlemeleri destekleyen ve kabul oyu veren bütün DP milletvekilleri Yassıada'da Yüksek Adalet Divanı'nda Anayasayı İhlal Davası'nda yargılanmışlardır. Davanın görüşülmesine 11 Mayıs 1961'de başlanılmıştır.⁷⁶ Perihan Arıburun bu davada İçtüzük tadiline, Tahkikat Encümeni kurulmasına ve yetki kanuna oy vermesinden dolayı yargılanmıştır.⁷⁷

4.b-Savunma

Perihan Arıburun, Anayasayı İhlal Davası'nda hâkim karşısına ilk kez 9.6.1961 tarihinde çıkmıştır. Kendisi de bir hukukçu olan Arıburun, duruşmalarda oldukça aktif bir tavır sergilemiş, düşündüklerini söylemekten hiçbir zaman çekinmemiştir. Gözaltına alınıp tutuklandığı tarihe kadar herhangi bir sabıkası bulunmayan Perihan Arıburun, sorgusunda öncelikle 1957 seçimlerinde milletvekili seçildiğini ve Mecliste Maarif ve Milli Müdafaa Encümenlerinde görev yaptığını belirtmiştir. Ardından iktidarın dikta yönetimine doğru bir gidişinin olmadığını, bilakis Seçim Kanunu ile ilgili düzenlemeler yapılmak istendiği için seçime gidişin olduğunu ifade ederek dikta teşebbüsünü desteklemesinin mümkün olmadığını net bir ifade ile belirttiikten sonra sözlerine şöyle devam etmiştir:

⁷³ T. Erer, *a.g.e.*, s. 49.

⁷⁴ Ulus, 24 Ağustos 1960.

⁷⁵ Yüksek Adalet Divanı Kararları, s. 12-16.

⁷⁶ Demokrat İzmir, 12 Mayıs 1961.

⁷⁷ Yüksek Adalet Divanı Kararları, s. 245-246.

“Çünkü ben Atatürkçüyüm. Babam, Atatürk’ün hocası idi. Hakikat iki türlü olamaz. Atatürk idealini devam ettiren gayretlerimize ait birkaç yazılı konuşma örneğini müsaade ederseniz takdim edeceğim. Murakabe, Komisyonlarda ve Heyet-i Umumiye’de olur. Komisyonların çalışmalarına iştirak, heyet-i umumiyede bir kanun müzakeresini dinlemek ve rey kullanmak da bir murakabedir. Biz yeni mebuslar Reis Beyefendi, Meclise intibak için elimizden geldiği kadar komisyonlarda çalışmaya mecburdur.”⁷⁸

Mahkeme Başkanı Salim Başol’un *“Şimdi iddianın istediği murakabe şu: tekrar tekrar söylüyorum. Anayasayı ihlal eden kanunlar çıkmış, bunların çıkışı sırasında neden murakabe yapmadınız.”* Müdahalesine karşılık olarak da Tahkikat Komisyonu ve Selahiyet Kanunları’na oy verdiğini açıkça ifade ederek bunların anayasaya aykırı olmadığına inandığını söylemekten de çekinmemiştir: *“1957’den bu yana yalnız Tahkikat Komisyonu hakkındaki karar çıktı ve Selahiyet Kanunu çıktı. Kanaatımca bu kanunlar Anayasaya mugayır değildir.”⁷⁹*

Milletvekilliği döneminde maddi ve şahsi menfaat sağladığına dair yapılan ithamlara da karşılık veren Perihan Arıburun, Yüksek Soruşturma Kurulu ve Yüksek Adalet Divanı’na yapılan incelemeler sonrasında haksız kazanç elde etmediğinin anlaşıldığını söyleyerek savunmasına şöyle devam etmiştir:

“Millet Meclisinde nüfuzdan istifade ederek döviz ve idare meclisi azalığından faydalanmak için değil, milletime faydalı olmaya, ona fayda sağlanmaya çalıştım. Biz kadın mebusların bir takrir vardır. 7 Nisan tarihli 1960 bütçe müzakerelerini takip eden tatilde arkadaşlar vatan sathına yayılmışlardı. Dönüşte hepsi aynı asılsız dedikodunun memleketi kemirmekte olduğunu söylüyorlardı. Bu Türk kadınının şerefine müteveccih asılsız bir dedikodu idi. Biz bunun esaslı olduğuna inanıyoruz Reis Beyefendi. Türk kadınının şerefinin parti mücadelelerinde hiçbir zaman konu olmaması lazım geldiğine inanıyorum. Bunun için takrime imza koydum.”⁸⁰

Perihan Arıburun’un mahkemede sözlü savunması dışında yazılı savunmaları da bulunmaktadır. Bunlar Avukatı A.Ferruh Ağan tarafından hazırlanarak mahkemeye sunulmuştur. İlk yazılı savunması 7.8.1961 tarihini taşımakta olup 3 sayfadan oluşmaktadır. Ferruh Ağan burada müvekkili P.Arıburun’a istinat ettirilen Anayasayı ihlal suçlamasının gerçekçi olmadığına vurgu yaparak kendisi de bir hukukçu olan müvekkilinin tek amacının

⁷⁸ BCA, 10.9.0.053.157/7-8 Anayasayı İhlal Davası-Perihan Arıburun Dosyası.

⁷⁹ BCA, 10.9.0.053.157/7-8 Anayasayı İhlal Davası-Perihan Arıburun Dosyası.

⁸⁰ BCA, 10.9.0.053.157/7-8 Anayasayı İhlal Davası-Perihan Arıburun Dosyası.

Atatürk'ün yolundan gitmek olduğunu belirtmekte ve onun kişilik özelliklerine sıklıkla vurgu yaparak hakkında bir karara varılabilmesi için Arıburun'un milletvekilliği öncesindeki düşünce ve arzularını şöyle açıklamaktadır:

“Ömrünü Türk ordusunun gelişmesi uğruna harcamış, uzun yıllar bu camiada hocalık yapmış bir Korgeneralin kızı ve bir Orgeneralin karsıdır. Bütün emeli ordunun, genç subayların haklarının korunması, bu camiada kadınlığın da yer alması, ordu hasta bakıcısı ve hemşire teşkilatının kurulması ve korunması olmuştur. Parlamento tertipleri ile alakalı değildir. Hususi hayatının kendisine telkin ettiği doğruluk telkinlerinin mutlak tesiri altındadır. Dürüstlikle her mesele üzerine eğilmek ve bunları gücünün yettiği nispette incelemek yolunda ve azmindedir. Müvekkilim bir sadrazam torunu, bir Korgeneral kızı ve bir Orgeneral karısıdır. Milletvekili olmazdan evvel Paris'te Nato Koleji müdürü olan kocasının yanında ve bir ömür içerisinde idi. Milletvekilliğini kabul etmesi onun için bir fedakârlık olmuştur. Gayrimeşru serveti bulunmadığı gibi herhangi bir makam ve merciden herhangi bir suretle intifada da bulunmuş değildir. Hareketlerine memleket sevgisi hakim olmuştur. Fena bir kasdı ne sabittir, nede iddia edilmiştir.”⁸¹ Ağan savunmasını müvekkilinin beraatını talep ederek bitirmiştir.

Perihan Arıburun'ın 8.8.1961 tarihli bizzat el yazılı savunmasında Av.Ağan'ın dikkat çektiği konuların bir kez daha üzerinden geçmekte ve Atatürk'ün Türk kadınına siyasi haklarını vermesinin önemini ve “Ana” kavramından yola çıkarak “Türk kadınının” tarihteki önemini açıklamaktadır:

“...Bir Türk kadını olarak vatana hizmet etmek istemişim. Atatürk'ün şu sözlerine inanmışım: “Bırakın hamur teknelerinizi, Büyük Millet Meclisine gelin. Vatan sizden hizmet bekliyor...” Bir asker kızı ve asker eşi olduğumu isbat etmek istemişim. Benim, kendime örnek saydığım kadın, ne Avrupalı ne de Amerikalıdır. Kara Fatmayı hatırlatmak isterim. Türk kadınına askerlik yakışır. Erkekle omuz omuza silah alabilir. Atatürkümüz: “Türk kadını! Demiştir. Sen yerlerde sürüklenmeye değil, omuzlar üzerinde göklere yükseltilmeye layıksın” Göklere yükseltilmek şöyle dursun, bir yıldan fazladır evlat ve yuva hasreti çekmekteyim.”

82

Savunmasını “Suçsuzum ve beraatimi istiyorum.” ifadesiyle sonlandırmıştır.

⁸¹ BCA, 10.9.0.053.157/3-5 Anayasayı İhlal Davası-Perihan Arıburun Dosyası.

⁸² BCA, 10.9.0.053.157-1,2 Anayasayı İhlal Davası-Perihan Arıburun Dosyası.

4.c-Karar ve Sonrası

14 Ekim 1960'da başlayan Yassıada'daki tarihi davalar, karar günü olan 15 Eylül 1961'e kadar, 11 ay 1 gün sürmüş, bu müddet içinde 203 gün davalara bakılmıştır. 203 günde 287 celse yapılmış, bu celseler 1033 saat tutmuştur. Yassıada'da 19 davaya bakılmış, bunlardan "Değirmen davası" zaman aşımı ile düşmüş, davalardan 17'si Anayasayı İhlal davası ile birleştirilmiştir.

Karar, 15 Eylül 1961 Cuma günü sabah 9'da açıklanmıştır. 130'dan fazla avukat mahkemede hazır bulunmuş ve 24 gruba ayrı ayrı kararlar okunmuştur.⁸³ Bir hukukçu olarak suç istinadının olmadığı için serbest bırakılacağı inancıyla kendisi hakkındaki kararı dinleyen Arıburun, büyük bir hayal kırıklığı yaşamıştır. Mahkemenin hakkında verdiği karar; *"Anayasayı ihlal suçundan TCK'nun 146/3, 59 ve 173.maddeler hükmünce 4 sene 2 ay ağır hapislerine ve amme hizmetlerinden müebbeden memnuiyetlerine, 1 sene 4 ay, 20 gün İzmir'de umumi emniyet nezareti altında bulundurulmasına, 152 lira maktu harç alınmasına"*⁸⁴ dair olmuştur.

Arıburun, yıllar sonra Nazlı Ilıcak ile yaptığı görüşmede verilen kararı şöyle değerlendirmektedir:

*"Karar günü, kesin olarak serbest bırakılacağımıza inanıyordum. Kendim ceza hâkimi olduğum için durumda suç unsuru olup olmadığını iyice araştırmıştım. Çünkü 27 Mayıs hareketinin, siyasi tahrik sonucu olduğu artık anlaşılıyordu. Biz milletçe, parlamenter demokraside yeniydik. Bu rejime karşı olanlar veya beğenmeyenlerin tahriklere kapılacakları belliydi. Nitekim Kayseri Cezaevi'ne, bizi ziyarete gelen vatandaşlar ağlayarak, "Biz sizi seçtik, ama korumasını bilemedik" derlerdi. Bu, bir görüş meselesi değildir. Gerçek budur ve gerçek ikiyüzlü olamaz."*⁸⁵

Kararların açıklanmasından dört gün sonra, 19 Eylül'de Yassıada'dan nakiller başlamıştır.⁸⁶ 43 kişi, müebbet hapse mahkûm olanlar ve idam hükümleri müebbet hapse çevrilenler İmrâlı Cezaevi'ne yerleştirilmiş, hasta olan 8 kişi İstanbul'daki Askeri hastanelere bırakılmıştır. Kadın milletvekillerinin de aralarında olduğu 297 kişi Kayseri Cezaevi'ne, 113 kişi ise Adana Cezaevi'ne nakledilmiştir.⁸⁷

⁸³ T.Erer, *a.g.e.* s. 56

⁸⁴ Yüksek Adalet Divanı Kararları, s. 357, 375-378.

⁸⁵ N.Ilıcak, *a.g.e.* s. 414.

⁸⁶ Cumhuriyet, 20 Eylül 1961.

⁸⁷ Demokrat İzmir, 20 Eylül 1961.

Kadın milletvekillerinin hepsi Kayseri Cezaevi'ne nakledilmişlerdir. Yaklaşık 16 ay, hayatlarının en zor, en acı dönemini geçirdikleri Ada'dan ayrılış Hilal Ülman'ın kaleminde şöyle tasvir edilmektedir:

"Sabahın saat dördünde kaldırdılar bizi. Zaten kim uyuyordu ki günlerden beri... Küsmüştük dünyaya... Uyumuyorduk, yemiyorduk, yaşıyorduk sadece... Yaşamak denirse bu kadar ızdıraplı hayata.... Bir gece evvel kumandan bizleri toplamış, fazla üzülmememizi söylemişti. Fazla eşyalar evlere gönderildi. Ellerimizde ufak çantalar olması istendi. Gidiyorduk Kayseri'ye.... Hepimize birer paket dağıttılar... Nevalemizmiş. Bırakmak olmazdı, onu da tevekkülle yükledik... Yine çok sisli ve bulanık bir gündü. Göğüslerimize resimli ve parmak izli hükümlerimiz asıldı. Başlar yerde gözler buğu buğu sessiz sedasız yine tek sıra yine o uzun merdivenlerden rıhtıma indik.

Motorbot yanaştı. Kafile kafile binildi. Etrafta aynı süngülü tomsonlular nöbet bekledi. Kimse dönüp Allahısmarladık demedi. Yeşilyurt'ta bizi tankçılar teslim aldılar, sert bir sesle otobüslere doldurdular. En arkada bir yere oturmaya çalışıyordum ki ön kapıdan bir subay bindi. Kolunda zincirlere bağlı halkalar vardı. Baştan itibaren o halkaları ikişer ikişer arkadaşlarımla kollarına kilitlemeye başladı. Galiba bir asabi krizin eşiğinde idim ki birden gülmeye başladım. Kelepçeleniyorduk. Caniler gibi... Katiller gibi... Öylesine gülüyordum ki gözlerimden yaşlar boşanıyordu. Ben bu kolla kitaplar taşımıştım yıllarca. Ben bu kollarla bebekler büyütmiştim. Ben bu kolumu kaldırarak o gün yürürlükte olan nice kanunlara oy kullanmıştım... Subay yaklaştı. Konya milletvekili Osman Bibioğlu ile beni beraber kelepçeledi... Aniden irade dışı bir davranışla "Bu kelepçe değil teğmenim şeref bileziği... Şeref bileziği..." diye bağırarak sesimle kendime geldim. Kolum havaya kalkmış zincirlerini şakırdatıyordu. Otobüstekilerin hepsi bu fevranıma iştirak edencesine zincirlerini şakırdatmaya başladılar. Son kelepçeyi vuran teğmen kaçarcasına otobüsten atladı. Otobüs hareket etti. Yol boyu tomsonlu erlerle uğurlandık.

Uçağa on altı kişi bindik. İki silahlı subay muhafızımız vardı. Havalandığımız zaman subaylar silahlarını bırakarak çoğunu hanımların teşkil ettiği kafileye hitaben, "Kusura bakmayın biz görevimizi yapıyoruz. Eğer isterseniz kelepçeleri gevşetelim" diye adeta özür dilediler. Teşekkür ettik sadece...

Yassıada, Marmara'nın mavi sularında bir elem katresi gibi görüldüğü zaman erkek arkadaşlar dâhil hepimiz gözyaşlarımızı saklayamadık."⁸⁸

Kayseri günleri Yassıada'ya göre çok daha rahat geçmiştir. İlk şaşkınlıkları Cezaevi komutanı ve Başsavcının hanımların odalarına gelerek hoşgeldiniz ziyaretinde bulunmasında yaşamışlardır. Başsavcının "*Yorgunsunuzdur. Yoldan geldiniz. Kahve mi, çay mı yollayalım sizlere?...*" sualiyle şaşkınlıklarına sevinç gözyaşları karışan hanımlardan eski İstanbul milletvekili Ayşe Günel titrek bir sesle "*Birer kahve lütfediniz efendim. Teşekkür ederiz.*" Diye fısıldamıştır.⁸⁹ Bu olumlu hava sonraki günlerde de devam etmiş, zaman zaman ailelerinin ve Kayseri halkının ziyaretleri cezaevi günlerini renklendirmiş olmasına rağmen haklarında bir af kanunun çıkmasını dört gözle beklemişlerdir.

Af bekleyişinin ilk adımı TBMM'de 16 Ekim 1962'de kabul edilen ve 18 Ekim 1962'de Resmi Gazete de yayınlanarak yürürlüğe giren 78.No.lu "*Anayasayı İhlal Suçundan Yüksek Adalet Divanınca Mahkûm Edilenlerin Cezalarının Kısmen Affı Hakkındaki Kanun*" ile gerçekleşmiştir. Bu kanunla Yassıada'daki Yüksek Adalet Divanı'nda Anayasayı İhlal suçundan mahkûm edilmiş olanların aldıkları cezaların kalan kısımlarını emniyet birimlerine haber vermek şartıyla belirli bir yerde ikametle cezaları affedilmiştir.⁹⁰ Kanundan yararlanan 283 milletvekili arasında Perihan Arıburun da bulunmaktadır. Bütün DP'lilerin affı ise TBMM'de 3 Ağustos 1966 tarihinde kabul edilen 780 sayılı kanunun 9 Ağustos 1966'da Resmi Gazete de yayınlanması ile gerçekleşmiştir.⁹¹ Aftan sonra çocuklarına kavuşmanın mutluluğu ve huzurunu yaşayan Perihan Arıburun, sonraki yaşamında uzun bir süre siyasetin içerisinde yer almazken eşi Tekin Arıburun Adalet Partisi(AP) saflarından politikaya atılmış, Senatör seçilerek yıllarca Cumhuriyet Senatosu Başkanlığı yapmıştır. Perihan Hanım ise çok sevdiği sosyal çalışmalarına devam etmiş, özellikle körlere ilgilenmiştir. O'nun özverili uğraşları sonunda kurucu olduğu Ankara Körlere Okulu açılmış ve Genel Başkanı olarak görev yaptığı Körlere Işıklar Vakfı'nda çalışmalarda bulunmuştur. Ankara Körlere Ortaokulu'nda 15 yıl, haftada 1 gün kitap okumuş ve Yabancı Dil Laboratuvarı'nın kurulmasını sağlamıştır. Körlere duyduğu bu ilgiyi dedesi Sadrazam Kamil Paşa'ya bağlamaktadır: "*İstanbul'da körlere için ilk defa okul açan dedemdir. Pembe Hanım adında gözleri görmeyen bir kızkardeşi varmış, çok severmiş. Ona duyduğu sevgi bütün körlere yönelmiş ve daha sonra kızlar için bir bölüm de ilave ettirdiği körlere okulu açmış.*"⁹²

⁸⁸ H. Ülman, *a.g.e.* s. 73-74.

⁸⁹ N. Ilıcak, *a.g.e.* s. 350; H. Ülman, *a.g.e.* s. 79.

⁹⁰ T.C Resmi Gazete, 18 Ekim 1962, Sayı:11235, s. 8846.

⁹¹ T.C Resmi Gazete, 8 Ağustos 1966, Sayı:12370, s. 1-3.

⁹² B. Ayvazoğlu, *a.g.e.* s. 51.

Perihan Arıburun, Yassıada'da bir siyasete girmemeye yemin etmesine rağmen DP'nin kapatılmasından sonra kurulan Adalet Partisi(AP)'nin Genel Başkanı Süleyman Demirel tarafından partiye katılma konusundaki ısrarlı tekliflerini, Sabit Osman Avcı'nın "*Bir kurban keseriz. Olur, biter.*" sözü üzerine en sonunda kabul etmiş ve 9 Mart 1975'de Ankara Dedeman Otelinde düzenlenen bir törenle bu partiye katılmıştır. Törende "*Aziz Yassıadalı kardeşlerim*" ithafıyla başlayan duygusal bir konuşma yapan Perihan Arıburun sözlerini şöyle bitirmiştir: "*Aramızdan ayrılan rahmetli aziz Menderes için gözyaşlarımı tutamıyorum*" diye sözlerine başlamış, şöyle demiştir; "*Bizlere acı çektirenleri affettik. Şimdi onarı Allah affetsin. Kayseri hapishanesinde çile doldururken, bizleri yalnız bırakmayan tek kişi Süleyman Demirel'di. Bize bugünleri de gösterdiği için kendisine çok teşekkür ederim.*"⁹³

Aynı toplantıda Perihan Arıburun ile birlikte eski DP'ye mensup, aralarında Yassıada'daki koğuş arkadaşı eski DP Bursa milletvekili Hilal Ülman'ın da yer aldığı 43 kişi de AP'ye üye olmuştur. Eski DP'lilerin grup halinde AP'ne katılması basında "*Milliyetçi Cepheye İltihaklar, Cephede Piknik*" olarak değerlendirilmiştir.⁹⁴ Perihan Arıburun'un AP'ye katılması sembolik olarak kalmış aktif siyasetin içinde yer almamıştır. Sosyal etkinlik projelerini politikaya tercih eden Arıburun, 20-25 Haziran 1978'de İstanbul'da düzenlenen IV. Uluslararası Gönüllü Kadın Dernekleri Konferansı'na Uluslararası Kadın Dernekleri Eğitim ve Öğretim Birliği(LIVE)'nin Türkiye temsilcisi olarak katılmıştır. 9 ülkeden 50 delegenin katıldığı çocuk, yaygın eğitim, gençlik eğitimi, kadının kültürel eğitimi ve çevre sorunları gibi konuların tartışıldığı konferansın başkanlığını da Perihan Arıburun yapmıştır.⁹⁵ Çocukların eğitimine çok önem veren bir eğitim gönüllüsü olarak Aksaray'ın Hortu köyüne bir ortaokul yaptırılması için kampanya başlatan Perihan Arıburun, okul inşaatı için gerekli bütçeyi sağlayabilmek için 1981'de Ankara'da Avustralya Büyükelçisi'nin eşi birlikte yabancı devlet temsilcilerinin eşlerinin de katıldığı bir yardım gecesi organize etmiştir. Geceye renk katmak ve ilgi toplayabilmek için bizzat çocukları ve torunlarını da seferber eden Arıburun, eski Türk kadın giysilerinden bir defile düzenlemiş kendisi de bir kıyafetle bu defileye bizzat iştirak etmiştir.⁹⁶ 12 Ağustos 1993'de eşi Tekin Arıburun'u kaybeden Perihan Arıburun, ömrünün sonuna kadar kadınların ve çocukların eğitimi için hiçbir bir fedakârlıktan kaçınmamış, bu uğurdaki her türlü faaliyeti gönülden desteklemiştir. Perihan Arıburun, 18 Ocak 2001'de 88 yaşında İstanbul'da vefat etmiştir.⁹⁷

⁹³ Milliyet, 9.3.1975, s. 10.

⁹⁴ Örsan Öymen, "Politika Kazanı", *Milliyet*, 9.3.1975, s. 6.

⁹⁵ Milliyet, 22.6.1978, s. 11.

⁹⁶ "Nasreddin Hocanın Köyüne Okul Yapılacak", *Milliyet*, 13.11.1981, s. 3.

⁹⁷ Z. Arslan, *a.g.e.* s. 562.

Sonuç

Bugün ismini pek hatırlamadığımız Nimet Perihan (Eldeniz) Arıburun, Osmanlı Devleti'nin son demlerinde, 23 Ocak 1913'de İstanbul'da, Atatürk'ün Harp Okulu'ndaki hocası Naci (Eldeniz) Paşa'nın kızı ve anne tarafından Sadrazam Kıbrıslı Mehmet Kamil Paşa'nın torunu olarak dünyaya gözlerini açmıştır. Aynı zamanda Ürdün Kralı Hüseyin ile Perihan Arıburun kardeş torunlarıdır.

Seçkin ve eğitim düzeyi yüksek bürokrat bir ailenin ferdi olmasından dolayı eğitimine özel bir önem verilmiştir. Osmanlı başkentinde, Notre Dame de Sion Fransız lisesi'nde başladığı eğitim hayatı, İngilizce ve Fransızca gibi iki batı dilini öğrenmesini sağlayarak ilerideki hayatına da önemli katkı sağlamıştır. İstanbul'daki eğitim hayatı babasının görevi nedeniyle önce Konya, ardından da yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin başkenti Ankara'da devam etmiştir. 1931'de A.Ü Hukuk Fakültesi'nden mezun olduğunda Cumhuriyet Türkiye'sinin ilk kadın avukatlarından birisidir. Bu açıdan bakıldığında Perihan Eldeniz'i, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçişin ve değişimin sembol kadın temsilcilerinden biri olarak da değerlendirmek mümkündür.

Atatürk tarafından İngiltere'ye "Çocuk Mahkemeleri" konusunda ihtisas eğitimine gönderilen Perihan Eldeniz, 1934'de geri döndüğünde Türk kadını için tarihi bir gelişmeye, seçme ve seçilme hakkının verilmesine de tanıklık etmiştir. Üniversite son sınıfındayken, 1930'da Belediye seçimlerine kadınların katılımını TBMM'ye doğru gidişin ilk adımı olarak değerlendiren Perihan Hanım, 1934'de TBMM'nin Türk kadınına milletvekili seçme ve seçilme hakkını tanınmasını heyecan ve coşkuyla karşılamış, bu kararı kutlamak için Ankara Türk Ocağı'nda toplanan yüzlerce kadının karşısında ilk siyasi konuşmasını genç bir hukukçu Türk kadını olarak o gün, 5 Aralık 1934'de, yıllar sonra bu hakkını kullanarak Parlamentoda olacağını bilmeden, yapmıştır.

1940'da genç bir hava subayı olan Tekin Arıburun ile evlenmiş ve bu evlilikten Guntuğ ve Gülfiliz adlarında 2 çocuğu olmuştur. Siyasetçi bir aileden gelmesine rağmen siyasete girmeyi hiç düşünmeyen Perihan Arıburun, kendi mesleğine de uzun süre devam etmemiş, çocuklarını yetiştirirken İngilizce ve Fransızca bilgisi sayesinde Ankara'daki yabancı devlet temsilcilerinin eşlerine tercümanlık desteği vermesiyle toplantıların aranılan ismi olmuştur. Bir süre eşinin yurt dışı görevleri nedeniyle ABD yaşayan Arıburun, Washington Kan Bankası'ndaki gönüllü olarak çalışmıştır. Türkiye'ye döndükten sonra Washington'da elde ettiği deneyimleriyle Türkiye Kan Bankası'nın kurucuları arasında yer

almıştır. Sosyal çalışmaların önemine inanan Perihan Arıburun, Ankara Körler Okulu'nda gönüllü olarak çalışmıştır.

1957 Genel Seçimleri'nde İzmir DP listesinden aday gösterildiği haberini aldığı anda siyasete hiç ilgisinin olmamasına rağmen bunu milli bir görev telakki ederek kabul etmiştir. 1 Kasım 1957'de seçimle gelen 8 kadın milletvekilinden biri olarak katıldığı XI. TBMM'de siyasi kavgalar içinde yer almayan, Meclis dışındaki sosyal faaliyetlerini aksatmadan devam ettiren bir parlamenter görüntüsü çizmektedir.

Perihan Arıburun'un ilk ve son parlamento hayatı, seçim dönemini tamamlayamadan 27 Mayıs 1960 Askeri Müdahalesi ile sona ermiştir. Türk demokrasi hayatını kesintiye uğratan bu olay sonrasında yaşananlar diğer DP'liler gibi O'nun da hayatının en zor ve acı günleri olmuştur. Yassıada'daki tarihi mahkemelerde müdahaleyi tasvip etmeyerek tutuklanan eşi Tekin Arıburun ile birlikte yargılanan Perihan Arıburun, Anayasayı İhlal Davası'nda hakkındaki suçlamaları kabul etmemiş, 27 Mayıs'a giden süreçte kendisinin ve partisinin bir suçu olmadığını açık yüreklilikle savunmuştur. Yassıada'nın zorlu ve baskıcı şartlarında bile fikirlerini özgürce söylemekten çekinmeyen Arıburun'un bu özgüveni Ada kumandanı Yarbay Tarık Güray ile ters düşmesine ve müessif olayların yaşanmasına neden olmuşsa da bir Paşa kızı ve eşi olarak dik duruşu ve onurlu demokrasi mücadelesini sürdürmesine engel olamamıştır.

Yüksek Adalet Divanı'nın 15 Eylül 1961'de karar duruşmasında, bir hukukçu olarak haklarında "Beraat" kararının çıkacağından eminken "4 yıl 2ay" hapis cezasına çarptırıldığını öğrendiğinde hayal kırıklığı yaşamasına rağmen metanetini korumuştur. Yassıada'dan Kayseri Cezaevi'nde devam eden tutukluğu 1962'deki kısmi af ile denetimli serbestliğe dönüşmüştür.

Çocuklarına kavuşmanın mutluluğu ile bir daha aktif siyasetin içinde yer almayan Perihan Arıburun sosyal faaliyetlerine devam etmiş, Veremle Savaş Derneği(1964), Körlere Işık Derneği(1968) gibi derneklerin kurucuları arasında yer alarak uzun yıllar başkanlıklarını da üstlenmiştir. Bunların yanısıra çeşitli dergi ve gazetelerde yazılar yazan Perihan Arıburun, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçişin simgelerinden biri olarak, Atatürk'ün Türk kadınında görmek istediği çağdaş modele uygun gerçek bir hanımefendi olarak 2001'de hayata gözlerini yummuştur.

Kaynaklar

TBMM Tutanak Dergisi, XI.Dönem(1957-1960) www.tbmm.gov.tr açık erişim
Milletvekili Genel Seçimleri, 1923-2011, TÜİK, Ankara, 2012.

Türk Parlamento Tarihinde Kadın Parlamenterler 1935-2009, TBMM Yayını, Ankara, 2009.

Sürelî Yayınlar

AKŞAM (1960-1961).

CUMHURİYET (1960-1961).

DEMOKRAT İZMİR (1960-1961).

MİLLİYET (1957-1960).

ULUS (1960-1961).

YENİ ASIR (1960-1961).

Kitap

AĞAOĞLU, S., *Marmara'da Bir Ada, İpin Gölgesindeki Günler*, Baha Matbaası, İstanbul, 2011.

AĞAOĞLU, S., *Arkadaşım Menderes*, Rek-Tur Kitap Servisi, İstanbul, 2011.

AĞAOĞLU, S., *Yassıada, Kayseri ve Toptaşı Cezaevi Günlükleri*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2013.

ARSLAN, Z., *Türk Parlamento Tarihi*, TBMM-XI.Dönem(1957-1960), TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, C.1,3, Ankara, 2013.

AYDEMİR, D.- AYDEMİR, E., *Türk Siyasetinde Kadın, Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu*, Sosyal Araştırmalar Merkezi, Ankara, 2011.

AYVAZOĞLU, B., *Defterimde 40 Suret*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1996.

BİBEROĞLU, M.K., *Demokrat Parti ve Sonrası Anılarım*, Demokratlar Kulübü Yayınları, Ankara, 1977.

BURÇAK R, S., *Yassıada ve Öncesi*, Çam Matbaası, Ankara, 1976.

Cumhuriyetten Günümüze İzmir'in Kadın Siyasetçileri, Haz. Yrd.Doç.Dr.Defne Erzene Bürgin Yrd.Doç.Dr.Nazife Aydınoğlu, Dr.Yusuf Yalçın, Editör: Yrd.Doç.Dr.Gülner Erciyeş, İzmir, 2015.

DİLLİGİL, T., *Allahsız Gardiyan*, Adalet Yayınları, Ankara, 1966.

ERER, T., *Yassıada ve Sonrası, I-II*, Rek-Tur Kitap Servisi, İstanbul, 1965.

EROĞUL, C., *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, İmge Yayınevi, Ankara, 1990.

GÜRYAY, T., *Bir İktidar Yargılanıyor*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1971.

GÜVELOĞLU, G. K., *Demokrat Partinin Kadın Milletvekilleri*, Kriter Yayınları, İstanbul, 2018.

ILICAK, N., *50.Yılında 27 Mayıs Yargılanıyor*, Doğan Kitap, İstanbul, 2010.

İLERİ, T., *Yassıada ve Kayseri Günlükleri*, Yayına Hazırlayan: Cahide İleri(Aksoy), Ötüken Yayınları, İstanbul, 2003.

Kadın Parlamenterler, Haz. Yüksel Binici, Demokrat Parti AR-GE Başkanlığı, Ankara, 2009.

KOZANOĞLU, Z., *Yassıada'da Bir Spiker, Gerçek Bir Hikâye*, Hit Kitap, İstanbul, 2011.

OKTAY, H.E., *Türk Tarihinin Kayıp Yılları 27 Mayıs, Bu Bir İhtilal Değil Darbedir*, Akis Kitap, İstanbul, 2013.

PERİN, M., *Yassıada Faciası, 27 Mayıs Darbesinden İdamlara Kadar İşkence Altında Ezilenlerin Dramı*, Dem Yayınları, C.2, İstanbul, 1991.

PERİN, M., *Zindana Tıkılan İktidar, 27 Mayıs ve Yassıada Günleri*, Doğan Kitap, İstanbul, 2011.

SERTKAYA, İ., *Demokrasi Yolunda Bir Hayat, Adnan Menderes*, Yağmur Yayınları, İstanbul, 2008.

TUNA, I., *Yassıada'da Yargılanan Demokrat Parti Kadın Milletvekilleri*, Libra Kitap, İstanbul, 2018.

TURGUT, H., *Yassıada'da Yaptırılmayan Savunmalar*, Doğan Kitap, İstanbul, 2007.

ULAY, S., *27 Mayıs 1960 Harbiye Silah Başına! General Sıtkı Ulay'ın Hatıraları*, Kitapçılık Ticaret Limited Şirketi Yayınları, İstanbul, 1968.

ÜLMAN, H., *Kadınlar Koşusu, Yassıada*, Yayına Hazırlayan: Seva Ülman Erten, Sinemis Yayınları, Ankara, 2013.

YARAMAN, A., *Bir Demokrasi Tartışması, Türkiye'de Kadınların Siyasal Temsili (1935-1999)*, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 1999.

YORGANCIOĞLU, M., *Politikanın İbret Dolu Seyir Defteri*, Dönence Yayınevi, İstanbul, 2000.

WEİKER, W. F., *Amerikalı Fransız Rus Gözüyle 1960 Türk İhtilali*, (çev. Mete Ergin), Cem Yayınevi, İstanbul, 1967.

ARIBURUN, P., “Cumhuriyetin 50.Yılında Türk Kadını”, *Belleten*, TTK Yayını, XXXVII(148), ss. 481-483.

BİRLER, H., “Atatürk ve Çevresi /Perihan Arıburun’un Anıları”, *Milliyet*, 21.11.981, s.7.

ÇOLAK, F., Demokrat Parti Dönemi’nde TBMM’deki Kadın Milletvekilleri ve Meclisteki Faaliyetleri(1950-1960), *Tarih Okulu Dergisi*, Aralık 2017 Yıl:10, S.XXXII, s.115-158.

ÇOLAK, F., “27 Mayıs Askeri Müdahalesi ve TBMM’deki Kadın Vekiller”, *27 Mayıs 1960’dan 15 Temmuz 2016’ya Darbeler, Geçmişten Günümüze Darbe Olgusu ve Millet Egemenliği Kültürü Uluslararası Sempozyumu Bildirileri*, 26-28 Mayıs 2017, Aydın-2017, C.2, ADÜ Yayınları, ss. 477-508.

KARA, N. N., “1960 Askeri Müdahalesi ve İzmir Basınında İlk Günleri”, *27 Mayıs 1960’dan 15 Temmuz 2016’ya Darbeler, Geçmişten Günümüze Darbe Olgusu ve Millet Egemenliği Kültürü Uluslararası Sempozyumu Bildirileri*, 26-28 Mayıs 2017, Aydın-2017, C.3, ADÜ Yayınları, Aydın 2017, ss.1089-1105.

KARA, N. N., Türk Çağdaşlaşmasının Bir Ögesi: Atatürk ve Kadın, *CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, C.17, S:1, Mart 2019, ss. 227-242.

SEZER, A., “Türkiye’deki İlk Kadın Milletvekilleri ve Meclis’teki Çalışmaları”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.14, S.42, Ankara 1998, ss. 889-905.

ÇAKIR, G., Türkiye’de Kadın Milletvekilleri, 1935-1999, İnönü Üniversitesi, SBE, Kamu Yönetimi Anabilimdalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Malatya, 1999.

DUROĞLU, S., “Türkiye’de İlk Kadın Milletvekilleri’’, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2007.

ŞAHİN, A. A., “Türkiye’de Kadın Milletvekilleri ve Meclisteki Çalışmaları(1935-2002)’’, Yüksek Lisan Tezi, Niğde, 2008.

ŞAHİN, C., “Türk Parlamentosunda Kadın Milletvekilleri(1935-2007)’’ Doktora Tezi, Erzurum, 2010.

Perihan Arıburun’un Hal Tercümesi;
https://www.tbmm.gov.tr/eyayin/gazeteler/web/mazbatalar/tbmm_1_11.pdf (5.01.2021).

Perihan Arıburun’un XI. Dönem Seçim Mazbatası
https://www.tbmm.gov.tr/eyayin/gazeteler/web/mazbatalar/tbmm/d11/SM_2357_1_11.pdf
(5.1.2021).

Mehmet Ali Birand’ın Demirkırat Belgeseli <https://www.youtube.com/watch?v=,> (24.1.2021).

ERDURAN, L., “Cemiyet Haberleri”, *Milliyet*, 4.12.960, s.2.
Yüksek Adalet Divanı Kararları, İstanbul-Yassıada 14 Ekim 1960-15 Eylül 1961, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2007.

T.C Resmi Gazete, 18 Ekim 1962, S.11235, s.8846.

T.C Resmi Gazete, 8 Ağustos 1966, S.12370, ss.1-3.

ÖYMEN, Ö., “Politika Kazanı”, *Milliyet*, 9.3.1975, s.6.

“Nasreddin Hocanın Köyüne Okul Yapılacak”, *Milliyet*, 13.11.1981, s.3.

TBMM Albümü-1920-2010, 2.Cilt-1950-1980, TBMM Vakfı Yayınları, Ankara, 2010.

Siyasette İlk Kadın Parlamenterler Dönemi(8 Mart Dünya Kadınlar Günü Özel Yayını), Haz. Hatice Altunok-Muaz Ayhan Işık, Fatma Gül Gedikkaya, Yasama Derneği, 2018.

BCA, 10.9.0.0.53.157.1 Anayasayı İhlal Davası, Perihan Arıburun Dosyası